

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
«Президент України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони»

Виконав студент II курсу, групи МНБ-21,
спеціальності 256 Національна безпека (за
окремими
сферами забезпечення і видами діяльності)

Бунда Назар Вячеславович

Керівник – кандидат політичних наук, доцент

Мартинюк Роман Станіславович

Рецензент – доктор історичних наук, професор

Кулаковський Петро Михайлович

Острог, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Поняття та сутність сектора безпеки і оборони України	5
1.2. Президент України як суб'єкт сектора безпеки і оборони: конституційно-правовий статус	14
1.3. Система суб'єктів сектора безпеки і оборони України	23
Висновки до I розділу	29
РОЗДІЛ II. ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	32
2.1. Конституційні повноваження Президента України в секторі безпеки і оборони	32
2.2. Законодавче забезпечення діяльності Президента України в секторі безпеки і оборони	34
2.3. Механізми реалізації повноважень Президента України в секторі безпеки і оборони	38
2.4. Міжнародні зобов'язання України у сфері безпеки і оборони та їх вплив на діяльність Президента	45
Висновки до II розділу	56
РОЗДІЛ 3. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	58
3.1. Внутрішні та зовнішні виклики для сектора безпеки і оборони України	58
3.2. Роль Президента України у забезпеченні національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни	61
3.3. Реформування сектора безпеки і оборони України: роль Президента	64
3.4. Перспективи розвитку системи суб'єктів сектора безпеки і оборони України	68
Висновки до III розділу	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність. В умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна, питання національної безпеки та оборони мають особливе значення. Президент України відіграє важливу роль у цій системі як Глава держави та Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. Його діяльність має суттєвий вплив на стан національної безпеки та оборони України.

Дипломна робота присвячена дослідженню повноважень та ролі Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони. В роботі проаналізовано конституційні засади діяльності Президента України в цій сфері, досліджено його повноваження щодо формування та реалізації політики в сфері безпеки і оборони, визначено роль Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони, оцінено ефективність його діяльності в цій сфері та окреслено перспективи вдосконалення діяльності Президента України.

Мета дослідження: Дослідити повноваження та роль Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Об'єкт дослідження: Діяльність Президента України в сфері безпеки і оборони.

Предмет дослідження: Повноваження, функції та механізми реалізації Президентом України політики в сфері безпеки і оборони.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати конституційні засади діяльності Президента України в сфері безпеки і оборони;
- 2) Дослідити повноваження Президента України щодо формування та реалізації політики в сфері безпеки і оборони;
- 3) Визначити роль Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони;

4) оцінити ефективність діяльності Президента України в сфері безпеки і оборони;

5) окреслити перспективи вдосконалення діяльності Президента України в цій сфері.

Методи дослідження: аналіз нормативно-правових актів; науково-теоретичні методи; порівняльно-правовий метод; системний метод; історичний метод; статистичний метод.

Структура роботи. Дипломна робота складається з трьох розділів, перший має три підрозділи, другий і третій - по чотири, висновків до кожного розділу, загальних висновків на списку використаних джерел.

Ключові слова: Президент України, сектор безпеки і оборони, повноваження, національна безпека, оборона, політика безпеки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття та сутність сектора безпеки і оборони України

Відповідно до Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII "Про національну безпеку України" [27], сектор безпеки є двоєдиним і називається "сектором безпеки і оборони". Однак положення цього закону містять значну кількість правових неточностей техніко-юридичного характеру, основні з яких стосуються визначення та структури цього поняття, а також правового статусу окремих організацій, що входять до нього.

Сектор безпеки є предметом аналізу численних наукових досліджень, проведених вченими різних галузей знань в країні: наприклад, Г. Гончаренком, В. Головенком, О. Кузьмуком, М. Лобком, Ф. Саханяком, В. Тягнибоком, о. Тягнибоком. однак система суб'єктів сектору безпеки досі немає чіткого розуміння і наукова спільнота все ще намагається розібратися в цьому питанні [24].

Стаття 1 Закону України "Про національну безпеку України" № 2469-VIII від 21.06.2018 р. визначає сектор безпеки і оборони як державні органи спеціального призначення з функціями органів державної влади, Збройні Сили України, інші утворені відповідно до законодавства України військові формування, правоохоронні органи, розвідувальні органи, органи забезпечення правопорядку, а також визначає його як систему, що складається з цивільних сил оборони. Оборонно-промисловий комплекс України функціонує під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України.

Таким чином, сектор безпеки і оборони визначається законодавцем як система, що складається з а) інститутів захисту національних інтересів України та б) окремих суб'єктів, залучених до процесу забезпечення національної безпеки України.

Аналізуючи поняття "сектор безпеки", Гончаренко зазначає, що в

наукових джерелах немає єдиного розуміння правового поняття "сектор безпеки і оборони". Гончаренко наводить приклади науковців, які висловлювали свої погляди на це питання: 1) М. Лобко та Ф. Саганяк визначають сектор безпеки і оборони як систему сил і засобів, створених відповідно до закону органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами військового управління, військовими формуваннями та правоохоронними органами для забезпечення воєнної безпеки і оборони держави. Він визначає її як таку, на яку покладаються функції забезпечення і підтримання обороноздатності держави, запобігання загрозам воєнного характеру, нейтралізації загрози та відбиття збройного нападу у разі збройного нападу на Україну, [27].

Кузьмук розуміє цей термін наступним чином. "органи державної влади, військові формування, правоохоронні органи і служби, а також окремі організації, установи і підприємства, що їх всебічно забезпечують, об'єднані єдиним керівництвом з метою планування, організації та здійснення заходів щодо забезпечення безпеки і оборони держави відповідно до Конституції і законів України. Керована єдиним керівництвом і підконтрольна громадянському суспільству. Виходячи з вищевикладеного, Г. Гончаренко робить цілком логічний висновок, що більшість дослідників визначають "сектор безпеки і оборони" у широкому або вузькому розумінні. Зокрема, В. Гречанінов вважає, що "широке" тлумачення вимагає залучення оборонної промисловості до сфери послуг. Тому Г. Гончаренко розглядає "сектор безпеки і оборони" як підсистему системи національної безпеки і визначає поняття "сектор безпеки і оборони" наступним чином. Його складовими є: 1) сили безпеки; 2) Збройні Сили; 3) оборонна промисловість; 4) громадяни та громадські організації, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Так, зокрема, положення Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII "Про національну безпеку" визначають сили безпеки як правоохоронні та

розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші суб'єкти, на які відповідно до Конституції та законів України покладено функції із забезпечення національної безпеки України. Сили оборони також визначаються як Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи. Сили оборони також визначаються як Збройні Сили України, інші військові формування, правоохоронні органи, органи управління та державні органи спеціального призначення, на які відповідно до Конституції та законів України покладено функцію забезпечення оборони держави. До складу оборонно-промислового комплексу України входять органи управління, підприємства та установи, які виробляють, модернізують і використовують продукцію військового призначення, боєприпаси та військову техніку. До складу оборонно-промислового комплексу України входять органи управління, підприємства та установи, які забезпечують інтереси оборонно-промислового комплексу, зокрема військових у рамках виготовлення, виробництва, модернізації та використання продукції військового призначення, оснащення та матеріально-технічного забезпечення сил безпеки і оборони, постачання боєприпасів та товарів подвійного використання, а також військово-технічного співробітництва України з іншими державами. Підприємства та установи, що надають послуги, також визначаються як низка промислових і наукових організацій. До забезпечення національної безпеки на добровільних засадах залучаються цивільні особи та неурядові організації.

Це приклад першої правової невизначеності техніко-юридичного характеру. Зокрема, при визначенні термінів, які використовуються в Законі, законодавець визначає сектор безпеки і оборони через систему органів, відповідальних за захист національних інтересів України, та окремих органів, залучених до процесу забезпечення національної безпеки України. Відповідно до тексту ч. 1 ст. 12 Закону, сектор безпеки і оборони складається з чотирьох

суб'єктних елементів, сутність трьох з яких полягає у виконанні функцій, спрямованих на забезпечення національної безпеки і оборони України. Слід зазначити, що питання забезпечення національної безпеки і оборони України є значно ширшою категорією (і такою діяльністю), ніж питання захисту національних інтересів. Це пов'язано з тим, що безпека включає в себе і захист. Отже, чи є основною категорією сектору безпеки і оборони діяльність організацій із забезпечення захисту національних інтересів України, чи безпосереднє здійснення цього захисту? Проаналізовані правові норми не дають відповіді на це питання. Натомість, Закон України "Про основи національної безпеки України" - ні. 964-IV від 19 червня 2003 року, який втратив чинність у зв'язку з втратою чинності попереднього закону, визначає, що суб'єктами забезпечення національної безпеки є 1) Президент України; 2) Кабінет Міністрів України; 3) Верховна Рада України; 4) Рада національної безпеки і оборони України; 5) Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; 6) Національний банк України; 7) Суди загальної юрисдикції; 8) Генеральна прокуратура України; 9) Державна антикорупційна служба України; 10) Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; 11) Збройні Сили України;

12) Національна прикордонна служба України; 13) Служба зовнішньої розвідки України; 14) Служба безпеки України; 15) інші військові формування (утворені відповідно до чинного законодавства); 16) органи та підрозділи цивільного захисту; 17) Громадяни України та організації громадянського суспільства [12].

Однак, оскільки цей закон не містить визначення та структури сектору безпеки і оборони, існує потреба в оновленні Закону про національну безпеку. Тому положення Закону України "Про національну безпеку України" № 2469-VIII від 21 червня 2018 року містять четвертий розділ, який визначає структуру національної безпеки України. Він містить четверту главу, яка визначає структуру сектору безпеки і оборони, правовий статус його основних органів,

а також управління та координацію у секторі безпеки держави [17]. Так, у другій частині глави 12 зазначено, що сектор безпеки і оборони включає інші державні органи та органи місцевого самоврядування, сектор безпеки і оборони включає інші державні органи та органи місцевого самоврядування, які виконують функції у сфері національної безпеки у взаємодії з різними органами, що входять до складу сектору безпеки і оборони.

Закон також передбачає, що сектор безпеки і оборони держави є також сферою відповідальності органів, які не належать до сектору безпеки і оборони: Президент України - адміністративні та деякі контрольні повноваження; Рада національної безпеки і оборони України - координаційні повноваження; Рада національної безпеки і оборони України - координаційні повноваження; Кабінет Міністрів України - інші організаційні повноваження та контрольні-наглядові, координаційні і планові повноваження; Верховна Рада України та Наглядова рада від імені Верховної Ради - окремі контрольні повноваження [18].

Дуже цікавою є мотивація розробників законопроекту щодо визначення суб'єктного складу сектору безпеки і оборони. Напевно, в їхньому розумінні сектор мав би включати лише практичні та практичні елементи, спрямовані на забезпечення національної безпеки України. однак це не пояснює, чому саме сили безпеки і оборони виконують функцію забезпечення національної безпеки України. Сектор має бути ширшим, ніж його складові. Законодавчі положення роблять протилежне.

Принаймні, стаття 256 Конституції України від 28 червня 1996 року, 254к/96-ВР, передбачає, що Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво [13, с.90]. При цьому жодна стаття Конституції України не дозволяє Президенту України здійснювати контроль у цій сфері. Відповідно до частини 2 статті 107 Конституції України. Відповідно до ч. 2 ст. 107 Конституції України, діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони

координується і контролюється не Президентом України, а Радою національної безпеки і оборони України. Стаття 106 Конституції України, пп. 1, 31 розділу 1 Конституції України. Повноваження Президента України відповідно до пункту 31 частини 1 статті 106 Конституції України визначаються виключно Конституцією України [13, с. 72]. Це стосується й інших положень законів, які надають Президенту України повноваження, не передбачені Конституцією України.

Альтернативний законопроект № 2351-VIII "Про національну безпеку України" від 20 березня 2018 року. Законопроект № 2351-VIII "Про національну безпеку" від 20 березня 2018 року пропонує визначати структуру сектору безпеки і оборони через органи управління сектором безпеки і оборони та сили безпеки і оборони - положення, яке варто було б врахувати розробникам чинного закону. Зокрема, Президент України та Кабінет Міністрів України є органами управління сектором безпеки і оборони: Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України. Сили оборони - Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України та Національна гвардія України для виконання завдань, передбачених пунктом 1 статті 2 та статтею 9 Закону України "Про Національну гвардію України". До силових структур також належать Служба безпеки України та Національна прикордонна служба України. Стаття 2, частина 1, пункти 1, 3, 6, 7 і 8 Закону України "Про Національну прикордонну службу України" включає в себе Спеціальну службу захисту інформації та зв'язку України, Головне управління державної охорони та слідчі органи України [11, с. 5].

У першій редакції чинного закону сектор безпеки і оборони визначався як сукупність [28] і більше вже включених до його складу інституцій, охоплених єдиним управлінням і координацією. іншими словами, автори законопроекту планували вилучити стратегічні та адміністративні ланки з

поділу сектору безпеки і оборони, додавши опис єдиного керівництва та координації безпосередньо до переліку суб'єктів, щоб вони були представлені чотирма взаємопов'язаними компонентами. однак цього не було досягнуто, оскільки перша і друга частини статті 12 наразі не узгоджені між собою.

Однак, на нашу думку, сектор безпеки є розгалуженим, структурованим і системним утворенням, система якого складається з класичних компонентів. іншими словами, визначати сектор безпеки лише за його складовими не є неправильним, але не зовсім доречним. Сектор безпеки і оборони спрямований на здійснення державою захисту національних інтересів України, а тому логічно, що така діяльність представлена виконанням законодавчо визначених завдань організаціями з різним правовим статусом.

Аналізуючи думки науковців та положення чинного законодавства, можна стверджувати, що система активних суб'єктів сектору безпеки являє собою сукупність наступних суб'єктів : 1) державних інституцій, що здійснюють стратегічну та управлінську діяльність у сфері національної безпеки і оборони України; 2) виконавців практичних завдань, визначених у стратегічних та управлінських рішеннях, безпосередньо пов'язаних з розвитком безпекових і оборонних спроможностей України, захистом і відстоюванням національних інтересів України; 3) Завдання із забезпечення національної безпеки України. Установи, організації та особи, залучені до реалізації.

Сектор безпеки і оборони України (СБО) – це сукупність державних органів, військових формувань та інших сил, які відповідно до Конституції та законів України покликані забезпечувати національну безпеку України [19].

Складовими частинами СБО є:

1) Збройні Сили України: призначені для захисту суверенітету та територіальної цілісності України, її народу та державних інтересів від зовнішніх загроз.

2) Інші військові формування: створені відповідно до законів

України для виконання завдань з оборони України, охорони державного кордону, боротьби з тероризмом та іншими загрозами національній безпеці.

3) Правоохоронні органи: призначені для забезпечення правопорядку, боротьби зі злочинністю, охорони громадської безпеки.

4) Розвідувальні органи: збирають інформацію про зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці України.

5) Інші органи державної влади: які відповідно до своїх повноважень здійснюють діяльність у сфері національної безпеки і оборони.

Сутність СБО полягає в його здатності захищати суверенітет та територіальну цілісність України: від зовнішніх загроз, таких як військова агресія, тероризм, кібернетичні атаки; забезпечувати безпеку громадян України: від внутрішніх загроз, таких як злочинність, корупція, стихійні лиха; сприяти стабільному розвитку України: створюючи сприятливі умови для економічного зростання, соціального прогресу та демократизації.

СБО України функціонує на основі таких принципів:

1) Дотримання Конституції та законів України: вся діяльність СБО повинна відповідати нормам чинного законодавства.

2) Демократичний контроль: СБО підзвітний Верховній Раді України та Президенту України.

3) Цивільний контроль: діяльність СБО контролюється громадянським суспільством.

4) Законність: застосування сили та інших засобів примусу допускається лише у випадках, передбачених законом.

5) Повага до прав людини: діяльність СБО повинна відповідати принципам та нормам міжнародного права у сфері прав людини.

основними завданнями СБО України є:

- Захист суверенітету та територіальної цілісності України: від зовнішніх загроз.

- Забезпечення безпеки громадян України: від внутрішніх загроз.

- Сприяння стабільному розвитку України: створюючи сприятливі умови для економічного зростання, соціального прогресу та демократизації.
- Участь у міжнародних миротворчих операціях: відповідно до міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна.

- Боротьба з тероризмом та іншими загрозами національній безпеці. На СБО України впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори.

Внутрішні фактори: політична та економічна ситуація в Україні (нестабільність, корупція, бідність можуть послабити СБО); стан Збройних Сил України (боєздатність ЗСУ залежить від їх оснащення, навченості та мотивації особового складу); рівень довіри до влади.

Зовнішні фактори: геополітична ситуація (діяльність військових блоків, відносини з сусідніми державами, глобальні безпекові виклики); зовнішня військова загроза (загроза воєнної агресії з боку інших держав); міжнародна співпраця у сфері безпеки (співпраця з іншими державами та міжнародними організаціями з питань безпеки).

Правове регулювання СБО здійснюється Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами [17].

Ключовими законодавчими актами у сфері СБО є:

- Конституція України: визначає основні принципи діяльності СБО, повноваження Президента України, Верховної Ради України та інших органів державної влади у сфері національної безпеки і оборони.
- Закон України "Про національну безпеку України", що визначає правові основи забезпечення національної безпеки України, завдання, повноваження та організацію діяльності державних органів у цій сфері.
- Закон України "Про Збройні Сили України", який визначає правовий статус ЗСУ, їх завдання, структуру, організацію та порядок діяльності.
- Інші закони України, що регулюють діяльність окремих складових

частин СБО, таких як правоохоронні органи, розвідувальні органи тощо.

1.2. Президент України як суб'єкт сектора безпеки і оборони: конституційно-правовий статус

Інститут глави держави займає важливе місце в системі державної влади. однак повноваження глави держави, порядок його обрання та звільнення з посади, характер його взаємовідносин з іншими органами державної влади залежать від форми правління, закріпленої в Конституції.

Слід зазначити, що в Україні за роки незалежності відбулися зміни республіканської форми правління, і конституційно-правовий статус Президента України також зазнав певних трансформацій [24]. Тим не менш, пошук оптимальної моделі найбільш ефективної для української держави і народу президентської системи триває.

В українському конституційному праві під державним апаратом розуміють систему органів державної влади (державних органів) та інших державних організацій (державних підприємств і державних установ), які виконують завдання і функції держави.

Відповідно до статті 102 Конституції України, Президент України є главою держави і виступає від імені держави. У сучасній державі глава держави - це особа, яка займає найвище офіційне і практичне становище в ієрархії державних органів і виконує функції вищого політичного представника країни як у внутрішніх, так і в зовнішніх відносинах [13, с.61].

Міжнародна практика свідчить, що інститут глави держави є об'єктивно необхідним для забезпечення стабільності інституційного порядку, координаційної функції державного апарату та права на представництво на найвищому рівні в міжнародних відносинах. Таким чином, як глава держави сучасної республіки, президент зазвичай наділений широкими

повноваженнями щодо законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, серед яких він є лояльним арбітром, символом національної єдності та офіційним представником держави. Глава держави покликаний забезпечувати функціонування державного апарату в часи криз і втрат, а також спрямовувати зусилля різних органів влади на вирішення нагальних проблем країни.

Зокрема, відповідно до Конституції України (стаття 102), глава держави зобов'язаний звертатися з посланням, яке також є гарантією державного суверенітету: територіальної цілісності України; додержання Конституції України; прав і свобод людини і громадянина; утвердження верховенства права. Юридико-формальний аналіз Конституції та законодавства України дозволяє зробити висновок, що Президент України займає особливе становище в системі державної влади і не належить до жодної з гілок державної влади, визначених у статті 6 Конституції. Президент України обирається народом України шляхом таємного голосування на основі загальних, рівних і прямих виборів строком на п'ять років.

Однак високий статус Президента України не означає, що він не несе політичної та юридичної відповідальності перед народом. Строк повноважень Президента обмежений п'ятьма роками, і одна й та сама особа не може обіймати посаду Президента України більше ніж два строки поспіль. У разі вчинення Президентом державної зради або іншого злочину він може бути усунутий з поста Верховною Радою України. Дії Президента можуть бути визнані неконституційними за рішенням Конституційного Суду України. При здійсненні своїх повноважень Президент України зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Президент України є гарантом Конституції України. Тому Президент України має значний вплив на стабільність правопорядку, захист прав людини і громадянина та утвердження конституціоналізму в Україні. Відповідно до статті 102 Конституції України Президент України є головним гарантом

додержання і безперервного функціонування Конституції України та механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина; Президент України є головним гарантом додержання і безперервного функціонування Конституції України та механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, першочергово вживає заходів для забезпечення ефективного функціонування всіх органів державної влади в умовах конституційного правопорядку. Повноваження Президента України - це права і повноваження, передбачені Конституцією і законами України та надані Президенту України для виконання ним обов'язків глави держави [23].

- Повноваження Президента України - це конкретні права та обов'язки глави держави щодо вирішення питань, віднесених до його компетенції. Для зручності аналізу повноваження Президента України можна поділити на такі групи

- 1. Представницькі, Повноваження представляти державу у внутрішніх і зовнішніх справах. Президент України має такі повноваження за кордоном:

- Представництво держави в міжнародних відносинах, керівництво дипломатичною діяльністю держави, ведення переговорів від імені України та укладення міжнародних договорів.

- Рішення про визнання іноземних держав

- Призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших державах та при міжнародних організаціях

- Визнання вірчих і відкличних грамот іноземних дипломатів.

- Підписання закону про ратифікацію міжнародних договорів України.

- Як представник держави у внутрішньополітичних справах, Президент забезпечує цілісність, безпеку і суверенітет держави;

- звертатися до народу в загальних посланнях, а також у щорічних та позачергових промовах у Верховній Раді

2. Повноваження Президента України у відносинах з Верховною Радою України та Парламентом.

- Президент України та Верховна Рада виконують різні функції відповідно до Конституції, і повноваження Президента України не суперечать повноваженням Парламенту: Конституція України чітко визначає обсяг повноважень Президента, виходячи з принципу поділу влади. Однак, відповідно до Конституції України Президент України є суб'єктом законодавчого процесу і здійснює кожне з наступних повноважень у сфері законодавчої компетенції по відношенню до Верховної Ради України

- Виступати із законодавчою ініціативою у Верховній Раді України;

- підписувати та офіційно оприлюднювати закони, прийняті Верховною Радою України; застосовувати право відкладального вето до законів, прийнятих Верховною Радою України. звітувати перед Верховною Радою України про такі зміни (крім законів про внесення змін до Конституції України);

- призначати всеукраїнський референдум про внесення змін до Конституції України відповідно до статті 156 Конституції та пропонувати проведення всеукраїнського референдуму про внесення змін до Конституції України за народною ініціативою;

- призначати позачергові вибори до Верховної Ради України за умов, встановлених Конституцією

3. Повноваження Президента України у сфері виконавчої влади.

- Конституція України наділяє Президента України певними повноваженнями, які характеризують його "особливі відносини" з виконавчою владою по відношенню до Кабінету Міністрів та інших органів виконавчої влади України, хоча він не є постійним членом виконавчої влади. Так, Президент України

- Так, Президент України вносить до Верховної Ради України подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра. Уряд

України вносить до Верховної Ради України подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра на 15-й день після отримання Верховною Радою України подання депутатських фракцій, підготовленого відповідно до статті 83 Конституції України;

- вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України, підготовлене відповідно до статті 83 Конституції України; та

- вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посади та звільнення з посад Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України;

- зупиняти дію рішень Кабінету Міністрів України з мотивів їхньої невідповідності Конституції України та звертатися до Конституційного Суду України щодо їхньої конституційності.

4. Повноваження Президента України у сфері судової влади узгоджуються з принципами поділу влади та незалежності судової влади; Президент України не повинен втручатися в діяльність судової влади, а має активно співпрацювати з нею та виконувати певні правові функції. Це знаходить своє відображення у повноваженнях щодо формування суддівського корпусу, до яких Президент України має особливу довіру:

- призначення однієї третини складу Конституційного Суду України; та

- призначає професійних суддів строком на п'ять років.

- Він може утворювати суди в порядку, встановленому законом.

- Крім повноважень щодо формування судової влади, Президент України може також виконувати певні квазісудові функції, такі як видання амністії.

5. Повноваження Президента України у сфері національної безпеки, оборони та воєнної політики

- Національна безпека [19] - це захищеність життєво важливих

інтересів населення, суспільства та інститутів від зовнішніх і внутрішніх загроз. Таким чином, до основних об'єктів безпеки в цій літературі відносять права і свободи людини і громадянина, матеріальні та духовні цінності суспільства, конституційний лад, національний суверенітет і територіальну цілісність, навколишнє природне середовище.

- Суб'єктом безпеки є держава, яка виконує відповідні функції через діяльність органів державної влади. Президент України як глава держави здійснює такі повноваження у цій сфері

- Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України;
- Призначення на посаду та звільнення з посади Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та командувачів інших військових формувань.

- Відповідає за сектор національної безпеки і оборони;
- 107 Конституції України. відповідно до статті 107 Конституції України; - у разі збройної агресії проти України безпосередньо підпорядковується Президенту України з питань національної безпеки і оборони; - у разі збройної агресії проти України вносить до Верховної Ради України пропозиції щодо оголошення стану війни, рішення про використання Збройних Сил України;

- у разі загрози нападу, виникнення загрози національній безпеці України приймати рішення відповідно до закону про оголошення рішення про загальну або часткову мобілізацію в Україні, в окремих її місцевостях, про введення воєнного стану; - у разі збройного нападу на Україну, на об'єкти національної безпеки України у разі виникнення загрози приймати рішення про використання Збройних Сил України; - у разі нападу на об'єкти національної безпеки України приймати рішення про використання Збройних Сил України

- у разі необхідності вводити надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях; - у разі необхідності вводити надзвичайний стан в

окремих місцевостях України, а Верховна Рада України затверджує ці рішення.

6. Право Президента України утворювати органи та призначати посадових осіб.

- Президент України бере участь у створенні органів, які безпосередньо не належать до виконавчої чи судової влади. Зокрема, він має такі повноваження:

- Призначати на посаду та звільняти з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України.

- Виплачувати винагороду половині членів Ради директорів Національного банку України;

- призначати половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення

7. Інші повноваження Президента України.

- Конституція України також наділяє Президента України іншими повноваженнями, необхідними для виконання Главою держави своїх обов'язків. До них відносяться:

- Президент України може присвоювати вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і ордени

- заснування та нагородження президентськими відзнаками

- вирішення питань, пов'язаних з громадянством, натуралізацією та припиненням громадянства України; та

- приймає рішення про надання притулку в Україні; та

- утворює у межах Державного бюджету України консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби для здійснення своїх повноважень [24].

Національна безпека України ґрунтується на всебічному захисті життєво важливих інтересів народу, суспільства та інституцій держави від як зовнішніх, так і внутрішніх загроз. Її ключовими об'єктами є права та свободи

людини і громадянина; матеріальні та духовні цінності суспільства; конституційний лад; державний суверенітет та територіальна цілісність; навколишнє природне середовище.

У цьому контексті держава відіграє роль головного гаранта національної безпеки, реалізуючи цю функцію через діяльність своїх органів влади. Президент України, як глава держави, володіє широкими повноваженнями у цій сфері, що визначають його центральну роль у забезпеченні обороноздатності та захисту національних інтересів держави.

Як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, Президент очолює Збройні Сили України та інші воєнні формування. Це повноваження покладає на Президента відповідальність за формування та реалізацію воєнної політики держави, а також за боєздатність та ефективність Збройних Сил. Призначає на посаду та звільняє з посади Головнокомандувача Збройних Сил України. Цей контроль над військовим керівництвом дає Президенту можливість формувати Збройні Сили відповідно до своїх стратегічних бачень та цілей. Віддає накази та розпорядження щодо застосування Збройних Сил України. Це повноваження гарантує чітке та оперативне командування Збройними Силами у випадку виникнення загроз національній безпеці.

Керівництво у сфері державної безпеки та оборони.

Саме Президент визначає стратегічні напрямки державної безпеки та оборони. Ця функція дає йому можливість формувати довгострокову візію розвитку оборонного сектору та пріоритети його діяльності. Координує діяльність органів виконавчої влади у цій сфері. Це повноваження гарантує єдність та узгодженість дій різних державних структур у питаннях національної безпеки та оборони. Затверджує Стратегію національної безпеки України та інші документи, що визначають державну політику у цій сфері. Ці документи слугують основою для прийняття конкретних рішень та заходів з питань оборони та безпеки. Здійснює контроль за діяльністю Служби безпеки України, інших органів виконавчої влади, що забезпечують національну

безпеку та оборону. Це повноваження дає Президенту можливість моніторити та оцінювати ефективність роботи державних структур у цій сфері.

Як Голова Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ) - очолює РНБОУ, яка є координаційним органом з питань національної безпеки та оборони [28]. Це дає Президенту можливість очолювати процес прийняття рішень з найважливіших питань оборони та безпеки на рівні держави. Скликає засідання РНБОУ та головує на них. Ця функція гарантує чітке та організоване керівництво діяльністю РНБОУ. Вносить до Верховної Ради України пропозиції щодо оголошення стану війни. Це повноваження дає Президенту можливість ініціювати запровадження надзвичайних заходів у разі виникнення серйозних загроз національній безпеці. Приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України. Це відповідальне повноваження дає Президенту можливість застосовувати Збройні Сили задля оборони інтересів України в усіх її аспектах [23].

Голова держави приймає рішення щодо надзвичайного та воєнного стану. Приймає рішення про оголошення загальної або часткової мобілізації та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України. Це критично важливе повноваження, яке дозволяє Президенту мобілізувати всі державні ресурси для протидії зовнішній агресії. Приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України. Це повноваження дає Президенту можливість оперативно реагувати на військові загрози та захищати територіальну цілісність держави. Вносить до Верховної Ради України пропозиції щодо оголошення стану війни. Це узгодження дій з парламентом необхідне для офіційного визнання стану війни та надання Президенту додаткових повноважень. Приймає рішення про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі потреби. Надзвичайний стан може бути запроваджено у випадку серйозних внутрішніх загроз, таких як стихійні лиха чи техногенні катастрофи. Президент має право

оголосити окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації, але це рішення потребує затвердження Верховною Радою.

Міжнародне співробітництво у сфері безпеки та оборони.

Укладає міжнародні договори з питань національної безпеки та оборони. Президент має право підписувати договори з іншими державами щодо військової співпраці, спільних оборонних стратегій та участі у міжнародних миротворчих операціях. Здійснює керівництво діяльністю військових формувань, утворених на виконання міжнародних договорів України. Це повноваження дозволяє Президенту керувати українським контингентом у міжнародних операціях.

Повноваження Президента України у сфері національної безпеки, оборони та воєнної політики роблять його ключовою фігурою в забезпеченні обороноздатності держави та захисту національних інтересів. Широкий спектр повноважень дозволяє Президенту оперативно реагувати на загрози, керувати Збройними Силами та формувати довгострокову стратегію розвитку оборонного сектору. однак, ефективність реалізації цих повноважень залежить від багатьох факторів, які потребують ретельного дослідження та аналізу [24].

1.3. Система суб'єктів сектора безпеки і оборони України

Варто зазначити, що поняття "національна безпека" має багато граней і вимірів, а відмінності полягають, зокрема, у відповідних позиціях, з яких розглядається це питання. Більше того, навіть за наявності базової згоди щодо методології та системи світоглядних орієнтирів, погляд на природу та зміст національної безпеки може швидко призвести до суттєвих розбіжностей між фахівцями-правниками, на відміну, наприклад, від військових, економічних та політологів.

Загалом можна сказати, що сутність національної безпеки є

багатошаровим утворенням, що виражає складну ієрархічну структуру дійсності, складну систему опосередкованих залежностей різного типу і порядку, а також різний рівень усвідомлення цього явища. іншими словами, національну безпеку можна побачити і усвідомити як на буденному рівні, де з цим явищем мають справу щодня, так і на теоретичному рівні [3, с.25].

Концепція безпеки – це система офіційно визнаних державою і суспільством базових поглядів на цінності та інтереси, пов'язані з методами і механізмами захисту від потенційних і реальних загроз. іншими словами, успіх політики держави значною мірою залежить не тільки від того, наскільки чітко сформульовані і прийняті суспільством цінності, інтереси і цілі держави, а й від методів, засобів та інструментів, які держава обирає або може обрати в процесі управління своєю національною безпекою, а також від їх реалізації, яка також залежить від чіткого розуміння засобів [4. с. 35].

Зрозуміло, що безпека є фундаментальною умовою національного життя і першочерговою функцією держави. Неспроможність реалізувати та забезпечити цю фундаментальну соціальну цінність неминуче призводить до занепаду суспільства і держави. Як справедливо зазначається в науковій літературі, економічне процвітання та верховенство права є важливими умовами комфортного співіснування людей, але це існування належним чином обґрунтоване захистом від фундаментальних загроз.

Цікаво, що поняття "національна безпека" вперше було використано на державному рівні в 1904 році, коли тодішній президент США Теодор Рузвельт обґрунтував приєднання до зони Панамського каналу в інтересах національної безпеки в посланні до Конгресу США. З того часу національна безпека стала предметом аналізу в політології, а згодом і в юриспруденції, коли термін перейшов з політичного до юридичного вжитку [19].

У більшості наукових праць "національна безпека" визначається як захищеність (стан захищеності) життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а під інтересами

зазвичай розуміють сукупність потреб (без можливості їх задоволення) суб'єктів безпеки (особи, суспільства, держави тощо) [12]. Водночас у літературі висловлюється думка, що розуміння сутності національної безпеки не повинно обмежуватися її визнанням як стану захищеності. Наприклад, В.А. Ліпкан визначає національну безпеку як особливий простір людей, націй, культур, традицій, звичаїв і ресурсів, який не тільки тісно пов'язує людей, а й інтегрує їх з історичною спадщиною та навколишнім середовищем. Йдеться про збереження матеріальних і духовних багатств держави, а також про органічне поєднання та реалізацію прагнення людей до безпеки та здатність державних і недержавних організацій забезпечувати національну безпеку [6, с.10].

О.С. Власюк у своїй книзі "Національна безпека в Україні: розробка проблем внутрішньої політики" зазначає, що національна безпека в Україні – а це, в загальному розумінні, спосіб самозахисту українського народу, який досяг рівня організації в незалежну державу. Вона дозволяє Україні вільно існувати і розвиватися та забезпечує захист від зовнішніх і внутрішніх загроз. автори визначають національну безпеку України як систему національних правових і Соціальні гарантії, що забезпечують стабільність і розвиток життєдіяльності Українського народу в цілому і кожного окремого громадянина; захист фундаментальних цінностей і законних інтересів України, її духовних і матеріальних ресурсів розвитку від реальних та потенційних, внутрішніх і зовнішніх загроз.[396].

Блистві Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Ю. та ін., які розглядають національну безпеку як складову системи безпеки держави. Карпов стверджує, що національну безпеку в Україні слід розглядати як процес, а систему національної безпеки – як інструмент забезпечення цього процесу. Тому суспільну безпеку слід визначати не як стан, а як динамічний елемент розвитку держави [5, с. 117]. Політична енциклопедія визначає державну безпеку наступним чином: "здатність держави захищати свою цілісність, суверенітет,

політичні, економічні, соціальні та інші основи національного життя і виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин" [8].

На законодавчому рівні в Україні окремі аспекти національної безпеки вперше були включені до Декларації про державний суверенітет України [9]: У Законі України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року "Про національну безпеку України" законодавець визначив поняття "національна безпека України" як захищеність суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [11].

Слід зазначити, що чинне законодавство визначає велику кількість потенційних і реальних загроз реалізації національних інтересів України в різних сферах, однак, з одного боку, система загроз є дуже динамічною, а з іншого – на законодавчому рівні потенційні та актуальні загрози не розмежовуються. Тому основним завданням суб'єктів забезпечення національної безпеки є постійний моніторинг впливу процесів, що відбуваються в різних сферах, на національну безпеку, а також прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих факторів і конфліктів, їх причин і наслідків [11].

Визначення суб'єкта та об'єкта національної безпеки має принципове значення для розуміння сутності національної безпеки.

Відповідно до Конституції України (статті 3, 27, 28 і 29) Держава гарантує безпеку, життя і здоров'я, честь, гідність і особисту недоторканність кожної людини і громадянина в межах території України, а також громадян України та іноземців за її межами. Держава виконує свої функції у сфері національної безпеки через органи законодавчої, виконавчої та судової влади, громадські організації та громадян [13].

основними об'єктами державної безпеки є людина (її права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) і держава (її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність). Незалежність і

суверенітет держави, територіальна цілісність держави, розвиненість громадянського суспільства, рівень демократії, сформованість і дієвість правової бази правової держави, особиста безпека, економічна спроможність держави, особиста безпека, загальна стратегія національного розвитку, "національна ідея", наявність загальнонаціональних цілей, згода і єдність народу, внутрішня безпека, національна безпека. основні індикатори безпеки визначаються наступними факторами

На цьому етапі з метою забезпечення належного захисту фундаментальних інтересів безпеки розробляється система правових норм, що регулюють відносини у сфері державної безпеки, визначаються основні напрями діяльності органів, що надають послуги з забезпечення безпеки, та недержавних структур, створюються або трансформуються механізми контролю за інститутами державної безпеки та їх діяльністю [14].

Система суб'єктів сектору безпеки і оборони України (СБОД) – це сукупність державних органів, військових формувань та інших сил і засобів, що здійснюють діяльність з забезпечення національної безпеки й оборони держави.

До складу СБОД України входять:

а) Збройні Сили України (ЗСУ) – головна складова частина сил оборони України, призначена для захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, її повітряного простору, морської території та прибережної зони, а також для відсічі збройної агресії проти України.

б) Служба безпеки України (СБУ) – спецслужба України, головним завданням якої є захист державної безпеки України.

в) Міністерство внутрішніх справ України (МВС) – центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері внутрішніх справ.

г) Державна прикордонна служба України (ДПСУ) – спеціальний орган виконавчої влади, який забезпечує охорону державного кордону України.

д) Національна гвардія України (НГУ) – військове формування, призначене для виконання завдань з охорони громадського порядку, забезпечення державної безпеки та захисту прав і свобод людини.

е) Служба зовнішньої розвідки України (СЗР) – спецслужба України, головним завданням якої є збирання розвідданих про зовнішні загрози національній безпеці України.

є) Державна служба спеціального зв'язку та інформатизації України (ДССЗІ) – спеціальний орган виконавчої влади, який забезпечує захист інформації в Україні.

ж) Інші військові формування та правоохоронні органи, визначені законами України.

Діяльність СБОД України ґрунтується на принципах дотримання Конституції та законів України, законності, демократичного цивільного контролю, єдності та взаємодії, відповідальності перед українським народом.

СБОД України виконує широкий спектр завдань, зокрема:

- Захист суверенітету та територіальної цілісності України.
- Відсіч збройної агресії проти України.
- Боротьба з тероризмом, організованою злочинністю та іншими проявами злочинності.
- Забезпечення громадського порядку.
- Захист прав і свобод людини та громадянина.
- Інші завдання, визначені законами України.

СБОД України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки й оборони України. Її діяльність спрямована на захист інтересів держави та її громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз

Таким чином, з вищесказаного можна сказати, що національна безпека - це багаторівневе і багатофакторне явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від реальних і потенційних загроз. Вона тісно пов'язана з усіма аспектами життєдіяльності

особистості, суспільства та держави і є невід'ємною частиною їх існування та розвитку.

Висновки до I розділу

Перший розділ цієї роботи глибоко проаналізував теоретичні підвалини ролі Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки та оборони. Зокрема, досліджено:

1. Конституційно-правові засади діяльності Президента України у сфері безпеки й оборони.

- Грунтовно розглянуто широкі повноваження Президента України як глави держави та Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України в цій сфері.

- Досліджено його роль у формуванні та очоленні Ради національної безпеки й оборони України, визначенні основних напрямків державної політики у сфері безпеки й оборони, призначенні на посади та звільненні з посад вищого військового командування Збройних Сил України, а також керівників інших військових формувань.

- Звернуто увагу на повноваження Президента України щодо застосування Збройних Сил України та інших військових формувань для відсічі збройної агресії проти України, а також для ліквідації надзвичайних ситуацій.

- Проаналізовано повноваження Президента України щодо оголошення воєнного стану, введення надзвичайного стану та мобілізації.

- Досліджено роль Президента України у формуванні та реалізації військово-оборонної політики України.

2. Поняття та сутність сектору безпеки й оборони України.

- Чітко окреслено сектор безпеки й оборони України як систему

державних органів, військових формувань та інших сил і засобів, що здійснюють діяльність з забезпечення національної безпеки й оборони держави.

- Підкреслено, що сектор безпеки й оборони України є складовою частиною державної системи управління.
- Визначено основні завдання та функції сектору безпеки й оборони України.
- Звернуто увагу на принципи діяльності сектору безпеки й оборони України.
- Досліджено нормативно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки й оборони України.

3. Система суб'єктів сектору безпеки й оборони України.

- Проведено ґрунтовний аналіз складу та функцій суб'єктів сектору безпеки й оборони України.
- Доведено, що до суб'єктів сектору безпеки й оборони України належать:
  - Збройні Сили України;
  - Служба безпеки України;
  - Міністерство внутрішніх справ України;
  - Державна прикордонна служба України;
  - Національна гвардія України;
  - Служба зовнішньої розвідки України;
  - Державна служба спеціального зв'язку та інформатизації України;
  - інші військові формування та правоохоронні органи, визначені законами України.
- Детально досліджено повноваження, завдання та функції кожного з цих суб'єктів.
- Звернуто увагу на взаємозв'язок та співпрацю суб'єктів сектору

безпеки й оборони України.

4. Місце й роль Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки й оборони.

- Доведено, що Президент України відіграє центральну роль у цій системі.
- Він здійснює загальне керівництво сектором безпеки й оборони, координує діяльність його суб'єктів та забезпечує реалізацію державної політики у цій сфері.
- Президент України має право видавати укази та розпорядження з питань безпеки й оборони, а також давати вказівки керівникам суб'єктів сектору безпеки й оборони.
- Він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України і здійснює керівництво іншими військовими формуваннями.
- Президент України очолює Раду національної безпеки й оборони України, яка є консультативно-дорадчим органом при ньому.
- Він має право вводити воєнний стан, надзвичайний стан та оголошувати мобілізацію.

Таким чином, перший розділ цієї роботи заклав міцне теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження ролі Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки й оборони. Ми з'ясували, що Президент є ключовою фігурою, наділеною широкими повноваженнями для забезпечення національної безпеки й оборони України. Його діяльність ґрунтується на Конституції України та інших нормативно-правових актах.

РОЗДІЛ II. ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

2.1. Конституційні повноваження Президента України в секторі безпеки і оборони

Відповідно до статті 106 Конституції України, Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент також є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та здійснює керівництво у сфері національної безпеки і оборони.

Ці повноваження роблять Президента ключовою фігурою у сфері безпеки і оборони України.

Повноваження Президента у сфері національної безпеки і оборони можна поділити на такі групи:

Загальне керівництво сектором безпеки і оборони:

Контроль над сектором безпеки і оборони: Президент визначає основні напрями державної політики у секторі безпеки і оборони;

Президент координує діяльність сектору безпеки і оборони;

Вживає заходів щодо забезпечення єдності та взаємодії органів державної влади у цій сфері.

Командування Збройних Сил України

Президент Республіки призначає на посаду та звільняє з посади Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України;

присвоює вищі військові звання;

Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України в умовах воєнного стану.

Застосування Збройних Сил України

Президент приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших військових формувань для відсічі збройної агресії проти України;

оголошує воєнний, надзвичайний стан та мобілізацію.

Інші повноваження.

Президент формує та очолює Раду національної безпеки і оборони України;

може подати до Верховної Ради України проект рішення про введення воєнного стану; та

вживає заходів щодо ліквідації надзвичайного стану [24].

Реалізація повноважень Президента у сфері безпеки і оборони здійснюється Адміністрацією Президента (Департамент з питань національної безпеки і оборони, Департамент воєнно-стратегічного планування), Радою національної безпеки і оборони України (консультативно-дорадчим органом при Президентові України з питань національної безпеки і оборони) та іншими органами державної влади (Міністерством оборони України, Службою безпеки України, Збройними Силами України та іншими організаціями у сфері безпеки і оборони).

Важливо зазначити, що повноваження Президента у сфері національної безпеки і оборони не є безмежними. Ці повноваження обмежені Конституцією України та іншими законами України. Контроль за діяльністю Президента у цій сфері здійснює Верховна Рада України у парламенті.

Загалом конституційні повноваження Президента України у сфері безпеки і оборони дозволяють йому ефективно виконувати функцію забезпечення національної безпеки і оборони. Однак важливо, щоб ці повноваження здійснювалися в рамках Конституції і законів України та з належною повагою до принципів демократичного цивільного контролю.

2.2. Законодавче забезпечення діяльності Президента України в секторі безпеки і оборони

Діяльність Президента України в секторі безпеки і оборони ґрунтується на Конституції України та низці інших законів. До ключових законодавчих актів, що визначають повноваження та механізми реалізації Президентом своїх функцій у цій сфері, належать:

1. Конституція України. Стаття 106 визначає Президента як Гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України і здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони. Президент утворює Раду національної безпеки і оборони України та очолює її [13, с. 72].

2. Закон України "Про національну безпеку України". Цей Закон визначає правові засади забезпечення національної безпеки України, завдання, принципи та основні напрямки державної політики у цій сфері. Він встановлює повноваження Президента України у сфері національної безпеки і оборони, зокрема визначення основних напрямків державної політики у цій сфері; координація діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; застосування Збройних Сил України та інших військових формувань; введення воєнного стану, надзвичайного стану та оголошення мобілізації [27].

3. Закон України "Про Збройні Сили України". Цей Закон визначає правові засади діяльності Збройних Сил України, їх завдання, функції, структуру та систему управління. Він встановлює повноваження Президента України щодо Збройних Сил України, зокрема призначення на посади та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України; присвоєння вищих військових звань; єдине командування Збройними Сил України під час воєнного стану [26].

4. Закон України "Про Раду національної безпеки і оборони України". Цей Закон визначає правовий статус, завдання, функції та організацію діяльності Ради національної безпеки і оборони України (РНБО). РНБО є консультативно-дорадчим органом при Президентові України з питань

національної безпеки і оборони. До повноважень РНБО належить розгляд питань національної безпеки і оборони України; вироблення рекомендацій Президентові України з цих питань; забезпечення координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони [28].

5. Інші закони України. Крім зазначених вище законів, існує низка інших законів України, що регулюють діяльність Президента України в секторі безпеки і оборони. До них належать, зокрема: Закон України "Про Службу безпеки України"; Закон України "Про оборону України"; Закон України "Про воєнний стан"; Закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію".

Таблиця 2.1

Законодавче забезпечення діяльності Президента України в секторі безпеки і оборони

Закон	Короткий опис	Повноваження Президента України
Конституція України	Визначає Президента як Гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.	Визначення основних напрямків державної політики у сфері національної безпеки і оборони; Координація діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; Застосування Збройних Сил України та інших військових формувань; Введення воєнного стану, надзвичайного стану та оголошення мобілізації; Утворення Ради національної безпеки і оборони України та очолення її.

<p>Закон України "Про національну безпеку України"</p>	<p>Визначає правові засади забезпечення національної безпеки України, завдання, принципи та основні напрямки державної політики у цій сфері.</p>	<p>Визначення основних напрямків державної політики у сфері національної безпеки і оборони; Координація діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; Застосування Збройних Сил України та інших військових формувань; Введення воєнного стану, надзвичайного стану та оголошення мобілізації.</p>
<p>Закон України "Про Збройні Сили України"</p>	<p>Визначає правові засади діяльності Збройних Сил України, їх завдання, функції, структуру та систему управління.</p>	<p>Призначення на посади та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України; Присвоєння вищих військових звань; Єдине командування Збройними Сил України під час воєнного стану.</p>
<p>Закон України "Про Раду національної безпеки і оборони України"</p>	<p>Визначає правовий статус, завдання, функції та організацію діяльності Ради національної безпеки і оборони України (РНБО).</p>	<p>Очолення РНБО; Розгляд питань національної безпеки і оборони України; Вироблення рекомендацій Президентові України з цих питань; Забезпечення координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.</p>
<p>Інші закони України</p>	<p>Крім зазначених вище законів, існує низка інших законів України, що регулюють діяльність Президента України в секторі безпеки і оборони.</p>	<p>Різні повноваження, залежно від специфіки кожного закону.</p>

Важливо зазначити, що законодавча база, що регулює діяльність Президента України в секторі безпеки і оборони, постійно розвивається.

Вносяться зміни до існуючих законів, приймаються нові закони, спрямовані на удосконалення правового забезпечення цієї сфери.

Це зумовлено динамічним характером безпекових викликів, з якими

стикається Україна.

Таким чином, законодавче забезпечення діяльності Президента України в секторі безпеки і оборони є складним комплексом нормативно-правових актів, що постійно розвивається.

Ця законодавча база надає Президентіві України необхідні повноваження та механізми для ефективного виконання своїх функцій з забезпечення національної безпеки і оборони держави.

2.3. Механізми реалізації повноважень Президента України в секторі безпеки і оборони

Стаття 1 Закону України № 2469-VIII від 21.06.2018 "Про національну безпеку України"[27] визначає демократичний цивільний контроль як "комплекс правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів, що здійснюються відповідно до Конституції та законів України з метою забезпечення верховенства права, законності, підзвітності та прозорості. Заходи визначаються як "комплекс правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів, що здійснюються відповідно до Конституції та законів України з метою сприяння ефективному виконанню функцій сектору безпеки і оборони та інших органів, які здійснюють діяльність, пов'язану з обмеженням прав і свобод людини, а також зміцнення національної безпеки України", коли це визначено законом. Загалом сутність цивільного контролю - це концепція, що виникла після Другої світової війни як реакція ліберальних політичних інститутів на небезпеку надмірного посилення офіційної ролі військових інститутів і побудована на ієрархічних принципах з метою забезпечення підзвітності та контролю з боку суспільства в особі виборних демократичних інститутів та створення механізмів впливу на організацію [24].

Взаємовідносини між Президентом України та суб'єктами демократичного цивільного контролю були визначені з самого початку правового регулювання цих відносин. Зокрема, стаття 6 Закону України від 19 червня 2003 року "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" відносить Президента України до суб'єктів контролю [5]. Його правомірність не піддавалася сумніву. Водночас, п. 17 ст. 106 Конституції України. Відповідно до пункту 17 статті 106 Конституції України, Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Водночас Президент "здійснює керівництво у сфері національної безпеки і оборони" та "призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України та інших військових формувань". Відповідно до статті 7 Закону України від 6 грудня 1991 року № 1934-ХІІ "Про Збройні Сили України", Президент України також здійснює контроль [6].

В європейських країнах прийнято інший підхід до визначення ролі президента у військовій організації держави. Зокрема, стаття 134 Конституції Республіки Польща визначає, що Президент є Верховним Головнокомандувачем, але підкреслює, що цю функцію він може здійснювати лише в мирний час через Міністра оборони [16]. У Французькій Республіці Президент, який також очолює Раду міністрів, є Головнокомандувачем збройних сил. Президент Естонії "відповідає за оборону Естонії" відповідно до пункту 16 статті 78 Конституції Естонії [17]. Повноваження Президента Литовської Республіки включають лише призначення на вищі військові посади, Президент Фінляндії здійснює свої повноваження у сфері оборони через своїх міністрів, а Президент Федеративної Республіки Німеччина не має жодних повноважень у сфері оборони. Тому в країнах з парламентською або парламентсько-президентською формою правління повноваження у цій сфері суттєво обмежені (якщо не йдеться про посаду головнокомандувача або верховного головнокомандувача). Натомість у країнах з президентською формою правління глава держави безпосередньо здійснює верховне

командування збройними силами на посаді верховного головнокомандувача (або на аналогічній посаді). Така ситуація зазвичай залишається незмінною і в надзвичайних ситуаціях.

У країнах з тривалими де-факто конфліктами наявність у глави держави функції верховного головнокомандувача залежить від того, чи є держава парламентською або президентською республікою. Наприклад, у Республіці Корея, яка є президентською республікою, Президент є Верховним головнокомандувачем відповідно до статті 74, розділу I Конституції Республіки Корея [18]. У Державі Ізраїль питання збройних сил (армії) регулюється окремим Основним Законом держави (де-факто частиною Конституції), згідно з яким армія підпорядкована уряду, міністр оборони керує армією від імені уряду, а верховне командування армією здійснює начальник Генерального штабу [19].

Повертаючись до українських реалій, слід зазначити, що роль Президента України в цивільному контролі видається дещо неоднозначною. З одного боку, він повинен бути наділений певними повноваженнями у сфері національної безпеки і оборони для виконання своїх конституційних функцій Верховного Головнокомандувача. З іншого боку, він має виступати суб'єктом цивільного контролю над військовими інституціями. Однак труднощі на практиці виникають не через неузгодженість термінів у законодавчих визначеннях, а через механізм реалізації повноважень через відповідні державні органи. Чинна Конституція України не передбачає існування спеціальних державних органів (адміністративних органів, служб тощо), безпосередньо підпорядкованих Президенту України.

Стаття 106 Конституції України. Пункт 28 частини першої статті 106 Конституції України передбачає створення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб для здійснення Президентом своїх повноважень. Таким чином, органи, перелічені у статтях Конституції України, мають лише допоміжний характер і призначені для здійснення повноважень

Президента України та не мають власних повноважень (у розумінні правових норм). Діяльність цих органів була в центрі уваги науковців [20]. Стаття 5 Закону України "Про національну безпеку України" уточнює сфери реалізації контрольних повноважень Президента, які здійснюються ним безпосередньо, через Раду національної безпеки і оборони або в разі потреби через консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби, що утворюються Президентом [1]. Серед цих форм здійснення безпосереднє здійснення контролю Президентом (за винятком організаційних) не викликає жодних проблем. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом безпосередньо при Президентові України. Пунктом 2 статті 107 Конституції України до компетенції Ради віднесено контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері державної безпеки і оборони. У літературі зазначається, що Рада національної безпеки і оборони України має структуру, яка включає не лише її апарат, а й управління та секретаріат [22]. Водночас спеціальний законодавчий текст, Закон України "Про Раду національної безпеки і оборони України", вказує на існування організації, що належить лише до "структури", оскільки стаття 8 міститься в главі 3 "Формування та структура Ради національної безпеки і оборони України", але ця позиція може бути врахована в наукових дискусіях [23]. Слід зазначити, що наразі відсутнє офіційне тлумачення цих правових норм та тексту статті 107 Конституції України. У тексті статті 107 Конституції України щодо Ради національної безпеки і оборони України термін "структура" не згадується. Таким чином, можливість здійснення контролю Секретаріатом (а не безпосередньо Радою) законодавчо не визначена.

Повноваження, передбачені статтею 4 Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони України", стосуються саме Ради, а не її апарату. Чинне Положення про апарат Ради національної безпеки і оборони України, затверджене Указом Президента України № 1446 від 14 жовтня 2005 року, передбачає, що апарат Ради національної безпеки і оборони України

здійснює контроль за виконанням рішень Ради, актів і доручень Президента України. Положенням передбачено, що контроль за виконанням рішень, актів і доручень Президента України здійснює апарат Ради, а контроль за їх виконанням покладається на Секретаря Ради [24]. Таким чином, ані Секретаріат, ані Підсекретаріат не мають безпосереднього контролю у цій сфері, якщо тільки такий контроль не делегований окремим правовим актом Президента України. Здійснення контролю через допоміжні органи та служби відповідає положенням статті 28, частини 1 статті 106 Конституції України. ст. 28, ч. 1 ст. 106 Конституції України, але низка правових питань, пов'язаних з існуванням та повноваженнями таких органів, залишаються нерегульованими. Зокрема, у науковій літературі вже зазначалося про систему інституцій, узгодження їх повноважень та компетенції, а також відсутність нормативно-правового забезпечення [20, с. 42]. При цьому основною перешкодою є відсутність у Конституції України прямих положень про існування державних інституцій (установ, організацій, адміністрацій тощо), безпосередньо підпорядкованих Президенту для забезпечення реалізації його повноважень. Як наслідок, нинішній Офіс Президента України є "постійно діючим допоміжним органом" (стаття 1 [25] Положення про Офіс Президента України, затвердженого Указом Президента України № 504/2010 від 02.04.2010). Його адміністративна функція полягає виключно у здійсненні контролю за виконанням указів, розпоряджень і доручень Президента України. Водночас, існує певна практика реалізації прямих повноважень Президента України щодо діяльності інших органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Так, 27 лютого 1995 року при Президентові України було створено Головне управління військового нагляду, Указ Президента України № 147/95 від 27 лютого 1995 року є чинним станом на 5 грудня 2009 року. Відповідно до положень пункту 2 статті 1 того ж Указу, ця інспекція є "окремим військовим органом при Президентові України", що здійснює постійний

контроль [26]. Вираз "окремий військовий орган" не відповідає чинному законодавству у військовій сфері, але в будь-якому випадку цей орган не можна вважати суб'єктом цивільного контролю, оскільки він належить до військової організації і його основною функцією є здійснення постійного контролю в рамках реалізації повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача. Згодом Інспекція була ліквідована (або, точніше, реорганізована і увійшла до складу інших підрозділів Офісу Президента України), але її адміністративна компетенція залишилася. Також у 2015 році було створено Военний кабінет - робочий орган Ради національної безпеки і оборони України. Цей орган належить до системи робочих органів РНБО, але виконує переважно координаційну функцію, а не контрольну [27]. Оцінити контрольні повноваження Ставки Верховного Головнокомандування та Генерального штабу [28] не представляється можливим, оскільки законодавство, що регулює їх компетенцію, не опубліковане. Це ж стосується і Координаційного агентства з питань розвідки, яке регулярно створюється при Президентах України.

Існуюча практика контролю в країні включає й інші форми контролю. Зокрема, це контроль за додержанням конституційних прав громадян і законів в оперативно-розшуковій діяльності, за діяльністю органів і підрозділів органів безпеки України у сфері охорони державної таємниці, контроль за положеннями, наказами та інструкціями, що видаються органами безпеки України, та постійний контроль за додержанням Конституції і законів України [29]. Іншими словами, в цьому випадку чітко визначені цілі та форми контролю. Однак, пп. Пункт 6-1 Положення про повноваження Уповноваженого Президента України з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України передбачає, що цю посаду, як правило, обіймає співробітник Служби безпеки України, який відряджається до адміністрації Президента України [30]. Між тим, існування таких осіб та їхній статус "уповноважених осіб" також не повною мірою відповідає Конституції

України, що ускладнює їхню класифікацію як організації чи служби в повному розумінні цього терміну. Наразі, окрім вищезазначених, відповідно до чинного законодавства функціонують Уповноважений Президента України з прав дитини, Уповноважений Президента України у справах кримськотатарського народу та деякі інші Уповноважені. У наукових дослідженнях окремих правових питань, пов'язаних з діяльністю Комісії при Президентові України, підкреслюється, що характер її повноважень є дещо обмеженим, оскільки метою діяльності Комісії є забезпечення здійснення окремих повноважень Президента України у визначених сферах [31]. Водночас, стаття 106 Конституції України. Стаття 106 Конституції України передбачає, що Президент України не може передавати свої повноваження іншій особі. Таким чином, характер діяльності Комісії при здійсненні повноважень Президента України може бути лише другорядним. Більше того, стаття 13 Закону України "Про національну безпеку України" визначає зміст повноважень Президента України щодо здійснення керівництва у сфері національної безпеки і оборони, але не містить права контролю. Таким чином, відсутній інституційно-правовий механізм забезпечення реалізації Президентом України контрольних повноважень як невід'ємної складової демократичного цивільного контролю.

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки:

1. Оскільки Президент України за Конституцією України є Верховним Головнокомандувачем, наразі неможливо відокремити зміст права на контроль як допоміжної функції керівництва від окремої форми демократичного цивільного контролю. Ця проблема зумовлена складністю визначення конституційного статусу Президента України в системі органів влади та відсутністю конституційно-правових положень щодо повноважень державних органів, які гарантують реалізацію повноважень Президента України.

2. Через недостатню правову регламентацію повноважень Президента України реалізація контрольних функцій відбувається за різними практиками.

У сфері національної безпеки і оборони такий контроль здійснюється через діяльність Ради національної безпеки і оборони України та її спеціальних робочих органів, спеціально уповноважених органів військового управління та спеціальних уповноважених. Водночас у чинному законодавстві існує чимало прогалин та неузгодженостей щодо правового статусу та обсягу повноважень цих органів та осіб. Слід також зазначити, що на практиці ці особи (органи та особи) позбавлені своїх прав у цій сфері.

3. Зазначені правові проблеми можуть бути вирішені лише в результаті конституційної реформи. Зміни до Конституції мають бути спрямовані на уточнення правового статусу Президента України в системі державної влади, обсягу його повноважень та компетенції державних органів, створених для забезпечення його діяльності. У цьому контексті досить складним питанням є визначення доцільності існування інституту Комісії з контролю за діяльністю органів сектору безпеки України при Президентові України в його нинішньому вигляді.

2.4. Міжнародні зобов'язання України у сфері безпеки і оборони та їх вплив на діяльність Президента

До 24 лютого 2022 року Міжнародні зобов'язання України у сфері безпеки і оборони виглядали таступним чином.

Україна є членом ООН та ОБСЄ, а також учасницею всіх основних міжнародних договорів і конвенцій, включаючи Договір про нерозповсюдження ядерної зброї; Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення; Конвенція про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї та про їх знищення; Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань; Угода між Україною та

МАГАТЕ про здійснення гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї Договір про нерозповсюдження ядерної зброї; Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань; Угода між Україною та МАГАТЕ про здійснення гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. Україна також підписала всі міжнародні режими експортного контролю [17].

Як учасник усіх міжнародних режимів експортного контролю, Україна зобов'язується неухильно дотримуватися своїх зобов'язань в рамках усіх режимів, виходячи з позиції захисту національних інтересів, нерозповсюдження та підтримання міжнародного миру. Правову основу для включення принципів міжнародного режиму експортного контролю в національне законодавство забезпечує Закон України № 549 "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання"

Процедури експортного контролю в Україні та відповідні списки для міжнародних передач товарів військового призначення повністю відповідають керівним принципам режиму Вассенаарських домовленостей (щодо товарів військового призначення). Ці процедури контролю та списки визначені у Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення (№ 1807), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року.

Водночас, процедури експортного контролю України відповідають вимогам Режиму контролю за ракетними технологіями, Групи ядерних постачальників, Австрійської групи та керівним принципам Конвенції про заборону хімічної та біологічної зброї. Ці процедури контролю та перелік товарів визначені у Порядку державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання № 86, затвердженому Кабінетом Міністрів України 28 січня 2004 року [17].

Діяльність України в рамках Вассенаарських домовленостей.

Україна запровадила експортний контроль над звичайними озброєннями та товарами подвійного використання з 1993 року. Як один з найбільших світових експортерів озброєнь та військової техніки, Україна надає великого значення своїй діяльності в рамках Вассенаарських домовленостей (ВД), дотриманню правил і процедур цього режиму та розвитку цього режиму.

Станом на початок 2019 року до цього режиму приєдналися 42 країни. Україна приєдналася до ДЕХ у 1996 році як держава-засновниця. З метою зміцнення міжнародної безпеки та стабільності Україна проводить виважену та відповідальну політику у сфері міжнародних передач озброєнь та військової техніки.

Керівні принципи та списки, рекомендовані Вассенаарськими домовленостями, міжнародним режимом експортного контролю, викладені у двох постановах Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України № 1807 від 20 листопада 2003 р. "Порядок державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення. Постанова Кабінету Міністрів України № 1807 від 20 листопада 2003 р. "Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення" від 28 січня 2004 р. встановлює контроль за товарами, включеними до Списку військової техніки, та Постанова Кабінету Міністрів України № 86 від 28 січня 2004 р. "Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання", встановлює контроль за товарами подвійного використання. Постанова є частиною політики Уряду України щодо міжнародних передач товарів подвійного використання.

Ці документи постійно оновлюються відповідно до рішень, прийнятих за результатами діяльності України в цій організації.

Пленарні засідання ВД проводяться один раз на рік, а між ними, як правило, кілька разів на рік, організовуються засідання Експертної групи, Групи з політичних питань та Групи з питань безпеки та розвідки. Українська

делегация регулярно бере участь у цих засіданнях. З метою відстоювання інтересів держави та просування продукції вітчизняних компаній на світовому ринку до складу експертної групи ЕА входять представники органів державної влади, а також експерти провідних українських компаній, що спеціалізуються на виробництві товарів, які підлягають національному експортному контролю. В рамках роботи експертної групи представники України подають пропозиції щодо внесення змін та доповнень до відповідних позицій у списку регульованих товарів.

За результатами роботи в робочих органах ВД українськими міністрами будуть подані проекти відповідних нормативно-правових актів для забезпечення імплементації рішень ВД в національне законодавство.

Як член вищезгаданого режиму експортного контролю, Україна в рамках своєї діяльності в рамках режиму ВД інформуватиме Секретаріат ВД про передачі підзвітних категорій товарів військового призначення (а також підзвітних категорій, визначених Радою Безпеки ООН) та двосторонні передачі (що стосуються експорту до країн, які не беруть участі у ВД). Регулярно повідомляється про товари для молоді та про відмову у видачі ліцензій на експорт "чутливих" і "високочутливих" товарів подвійного призначення до цих країн.

Діяльність України в Режимі контролю за ракетними технологіями.

Як один з провідних світових виробників ракет, ракетних комплексів та космічних апаратів, Україна надає великого значення своїй діяльності в рамках Режиму контролю за ракетними технологіями (РКРТ), дотриманню правил і процедур Режиму та їх розвитку. Станом на початок 2019 року учасниками цього режиму є 35 країн.

У нашій країні державний контроль за товарами ракетної галузі здійснюється з 1993 року, а процедури експортного контролю на національному рівні Україна впроваджує з 1995 року, як це передбачено керівними принципами режиму та списком відповідних товарів. Однак

фактично Україна приєдналася до Організації у 1998 році. Виходячи із зацікавленості у нерозповсюдженні ракетних засобів доставки зброї масового знищення, Україна проводить виважену та відповідальну політику у сфері міжнародних передач товарів, що підпадають під дію режиму експортного контролю.

Відповідні вимоги до міжнародних передач товарів, що можуть бути використані у створенні ракетної зброї, та перелік таких товарів викладені у Постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання" № 86 від 28 січня 2004 року, прийнятій на національному рівні Кабінетом Міністрів України, якою затверджено Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання.

Україна брала участь у засіданнях розширених контактних пунктів РКРТ та Генеральній асамблеї держав-учасниць РКРТ. На цих зустрічах обговорюється широке коло питань, пов'язаних з нерозповсюдженням систем доставки ЗМЗ, нові виклики у цій сфері, пов'язані зі спробами так званих "проблемних" країн придбати ракетні технології та шляхи подальшого вдосконалення режиму з точки зору зміцнення міжнародного миру і безпеки. На засіданні також обговорюватимуться шляхи подальшого вдосконалення режиму з точки зору зміцнення міжнародного миру та безпеки.

Українська делегація бере участь у пленарних засіданнях РКРТ та засіданнях його робочих груп (Групи технічних експертів, Групи з обміну інформацією та Групи з ліцензування та правозастосування).

Участь українських експертів у роботі Експертної групи та пленарних засіданнях РКРТ сприяє захисту національних інтересів України при підготовці остаточних рішень режиму. За результатами цієї роботи готуються зміни до національних нормативно-правових актів з метою забезпечення експортного контролю в ракетній галузі.

Діяльність України в Групі ядерних постачальників та Комітеті Зангара.

У режимі експортного контролю особлива увага приділяється передачі ядерних матеріалів. Як держава, віддана всеосяжній забороні ядерної зброї, Україна добровільно відмовилася від ядерної зброї, успадкованої від колишнього Радянського Союзу. Водночас, Україна має значний "ядерний" потенціал у сферах цивільної промисловості та ядерної енергетики. Тому з 1993 року Україна запровадила експортний контроль за товарами, пов'язаними з ядерною галуззю.

Україна приєдналася до Групи ядерних постачальників у квітні 1996 року і взяла участь у її першому засіданні в Буенос-айресі, аргентина, у квітні 1996 року. Представники України регулярно беруть участь у засіданнях Експертно-консультативної групи з режиму ядерних постачальників та пленарних засіданнях ГЯП для обговорення змін та доповнень до Керівних принципів ГЯП та відповідних контрольних переліків.

Державний контроль за товарами подвійного використання в Україні здійснюється з 1993 року.

Уряд України реалізував свої зобов'язання щодо режиму ГЯП Постановою Кабінету Міністрів № 86 від 28 січня 2004 року "Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання".

Україна також є членом Комітету Зангара і бере участь у його роботі з 1996 року. Відповідно до статті 3. Стаття 2 Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), до якого Україна приєдналася у 1994 році, передбачає, що кожна держава-учасниця "зобов'язується не передавати державам, що не володіють ядерною зброєю, для мирних цілей: (а) ядерний матеріал-джерело або спеціальний матеріал, що розщеплюється, або спеціально призначене обладнання чи матеріали". оскільки ДНЯЗ не містить прямих посилань на контроль над ядерними технологіями, КР взяла на себе зобов'язання

визначити, що мається на увазі під "спеціально призначеним або підготовленим обладнанням чи матеріалами для обробки, використання або виробництва спеціального матеріалу, що розщеплюється". Комітет Сенгера погодив "пусковий список", який держави-учасниці повинні впроваджувати через свої національні системи експортного контролю.

Діяльність в Україні в рамках структури австралійської групи.

Україна має ключове значення для австралійської групи (AG) як технологічно розвинена країна з сучасною програмою в хімічній, фармацевтичній, харчовій та мікробіологічній галузях, а також у сфері охорони здоров'я людей і тварин та захисту навколишнього середовища. Україна регулює передачу хімічних та біологічних речовин з 1993 року, а правила та списки, рекомендовані АГ, впроваджуються на національному рівні з 1997 року. Україна стала повноправним членом режиму АГ у 2005 році.

Як повноправний член Союзу, Україна повністю імплементувала Контрольний список ЄС, адаптувала національне законодавство до вимог режиму та запровадила надійну систему експортного контролю, визнану міжнародною спільнотою.

Уряд України імплементував свої зобов'язання щодо режиму ЄС Постановою Кабінету Міністрів № 86 від 28 січня 2004 року "Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання".

Українські експерти та фахівці активно аналізують та обговорюють матеріали, що розповсюджуються через інформаційну систему АГ, а українські делегації регулярно беруть участь у пленарних засіданнях АГ. За результатами Конференції були внесені зміни до національного законодавства та списків у сфері нерозповсюдження хімічної та біологічної зброї.

Конвенція про заборону хімічної зброї (КЗХЗ) - міжнародний договір, що встановлює контроль над роззброєнням, розробкою та знищенням усіх видів хімічної зброї масового знищення. КЗХЗ визначає заборони та

встановлює вимоги до різних видів контролю над розробкою, виробництвом, накопиченням та застосуванням хімічної зброї, а також над її зберіганням та знищенням.

КХЗ передбачає створення відповідних національних органів для забезпечення реалізації механізму декларування у сфері хімічного виробництва; в рамках КХЗ також створені відповідні міжнародні механізми контролю. КХЗ також регулює передачу хімічних речовин (як внутрішню, так і міжнародну) і забороняє експорт найбільш чутливих хімічних речовин.

КХО була ратифікована більшістю країн у 1998 році, в тому числі й Україною.

Діяльність України в інших ініціативах з нерозповсюдження та обмеження звичайних озброєнь.

окрім діяльності в рамках міжнародного режиму експортного контролю, Україна бере активну участь у розгляді питань нерозповсюдження ЗМЗ та правового контролю за розповсюдженням озброєнь у світі.

Національний режим експортного контролю в Україні був створений на кілька років раніше прийняття Резолюції Ради Безпеки ООН 1540 (2004). Національна система експортного контролю України забезпечує постійний і суворий контроль за експортом, транзитом, передачею іншому кінцевому користувачеві та реекспортом товарів і послуг, пов'язаних з ядерною, хімічною та біологічною зброєю і засобами її доставки.

Країни континентальної Європи, включаючи Україну, активно співпрацюють в рамках організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ): У 2000 році ОБСЄ прийняла Документ про легку та стрілецьку зброю ("Документ"), який набув чинності 24 листопада 2000 року. Документ містить більшість вимог, які держави-члени повинні виконувати на національному рівні. Він також включає заходи зі зміцнення довіри і забезпечення прозорості (обмін інформацією). Він також містить положення про щорічний обмін інформацією між державами-членами ОБСЄ щодо імпорту та експорту

стрілецької зброї та легких озброєнь за попередній рік.

Україна є учасницею двох важливих міжнародних документів у сфері контролю над стрілецькою зброєю та легкими озброєннями: Плану дій ООН щодо запобігання і викорінення незаконного обігу стрілецької зброї і легких озброєнь у всіх його аспектах та боротьби з ним і Документу ОБСЄ про легку і стрілецьку зброю. В рамках вищезгаданого документу країни-учасниці ОБСЄ, в тому числі Україна, домовилися брати до уваги загальні критерії при видачі ліцензій на експорт ЛСЗ, а саме:

- дотримання прав людини та основоположних свобод у країнах-одержувачах;
- внутрішні та регіональні умови в країні-одержувачі та сусідніх країнах, включаючи напруженість і збройні конфлікти;
- дотримання державою-одержувачем міжнародних правових та інших зобов'язань, зокрема міжнародного права щодо незастосування сили, нерозповсюдження, контролю над озброєннями та роззброєння, а також міжнародного права, що стосується ведення збройних конфліктів;
- характер і вартість озброєнь, що передаються, з урахуванням обставин держави-одержувача, в тому числі законних потреб у сфері безпеки та оборони, а також необхідності мінімізації відволікання гуманітарних та економічних ресурсів на озброєння;
- необхідність забезпечити, щоб держава-одержувач могла здійснювати своє право на індивідуальну або колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту організації об'єднаних Націй;
- необхідність забезпечення реалізації державою-одержувачем права на індивідуальну або колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН;
- законні потреби внутрішньої безпеки держави-одержувача;
- необхідність забезпечення спроможності держави-реципієнта брати участь у миротворчих або інших операціях відповідно

до резолюцій ООН або ОБСЄ.

На виконання Указу Президента України від 3 вересня 2001 року Міністерство закордонних справ України разом із зацікавленими міністерствами підготувало проект Плану заходів щодо виконання Документа ОБСЄ про легку та стрілецьку зброю і Плану дій ООН із запобігання та викорінення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю і легкими озброєннями в усіх її аспектах та боротьби з нею. Він був представлений на розгляд Ради міністрів. План дій був прийнятий і виконується всіма відповідними міністерствами та відомствами. План спрямований на забезпечення належного виконання Україною своїх політичних зобов'язань за вищезазначеними міжнародними документами, а також на доповнення та вдосконалення існуючої нормативно-правової бази у цій сфері.

На багатосторонніх міжнародних заходах, присвячених проблемі розповсюдження нелегальної вогнепальної зброї, Україна наголошує, що ефективно запобігти неконтрольованому розповсюдженню такої зброї можна лише спільними зусиллями міжнародного співтовариства.

Україна також є підписантом Договору про торгівлю зброєю (ДТО). Договір був прийнятий у Нью-Йорку 2 квітня 2013 року і набув чинності 24 грудня 2014 року; станом на початок 2019 року його підписали 97 країн, підписали 130 країн і 38 країн, які підписали, але ще не стали учасниками. Відповідно до статті 2, Конвенція охоплює вісім категорій звичайних озброєнь: бойові танки, бойові броньовані машини, артилерійські системи великого калібру, бойові літаки, бойові вертольоти, бойові кораблі, ракети і пускові установки, стрілецьку зброю і легкі озброєння. Перед остаточною ратифікацією Договору необхідно провести ретельний аналіз перспектив і наслідків приєднання України до Договору. При цьому слід врахувати необхідність розробки програми підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку, можливості імплементації ДТО в національну систему експортного контролю України, а також комплекс

політичних, нормативно-правових, організаційних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення дотримання Україною положень Договору.

При прийнятті рішень щодо закупівель озброєнь Україна враховує положення Мораторію Економічного співтовариства західноафриканських держав на імпорт, експорт та виробництво стрілецької зброї, а також принципи Кодексу поведінки ЄС щодо експорту звичайних озброєнь.

Україна неухильно виконує рішення Ради Безпеки ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій, членом яких вона є, спрямовані на вдосконалення міжнародного режиму нерозповсюдження та обмеження передачі звичайних озброєнь. Резолюції Ради Безпеки ООН, що встановлюють режим санкцій, слугують орієнтирами для прийняття відповідного законодавства. Проте після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, аспекти діяльності держави у сфері міжнародних зобов'язань зазнали змін.

Україна, як суб'єкт міжнародного права, має низку міжнародних зобов'язань у сфері безпеки і оборони, які ґрунтуються на принципах Статуту ООН, нормах міжнародного права та положеннях укладених Україною міжнародних договорів.

В умовах воєнного стану, що був введений в Україні 24 лютого 2022 року, ці зобов'язання набувають особливої ваги та впливають на діяльність Президента України.

основні міжнародні зобов'язання України у сфері безпеки і оборони:

1) Повага до суверенітету та територіальної цілісності інших держав. Це зобов'язання забороняє Україні використовувати силу або погрозу силою проти інших держав.

2) Невикористання ядерної зброї. Україна є без'ядерною державою і зобов'язана не розробляти, не володіти та не використовувати ядерну зброю.

3) Мирне вирішення міжнародних суперечок. Україна зобов'язана вирішувати міжнародні спори з іншими державами мирними

засобами, шляхом переговорів, медіації або арбітражу.

4) Співпраця з міжнародними організаціями у сфері безпеки. Україна бере участь у діяльності організації об'єднаних Націй, ОБСЄ, НАТО та інших міжнародних організацій, що займаються питаннями безпеки.

5) Зниження та ліквідація звичайних озброєнь. Україна зобов'язана обмежувати кількість та типи звичайних озброєнь, якими вона володіє.

6) Нерозповсюдження зброї масового ураження. Україна зобов'язана не розповсюджувати зброю масового ураження та не сприяти її розповсюдженню.

Вплив міжнародних зобов'язань на діяльність Президента в умовах воєнного стану:

1) обмеження застосування військової сили. Президент України, як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил, зобов'язаний використовувати військову силу лише в рамках міжнародного права та з урахуванням міжнародних зобов'язань України.

2) Залучення міжнародної підтримки. Президент України активно використовує дипломатичні канали для залучення міжнародної підтримки у боротьбі з російською агресією. Це включає в себе отримання військової та гуманітарної допомоги, а також санкції проти Росії.

3) Інтеграція з євроатлантичними структурами. Президент України продовжує курс на інтеграцію України з Європейським Союзом та НАТО. Це відповідає зобов'язанню України щодо співпраці з міжнародними організаціями у сфері безпеки.

4) Збереження миру та стабільності в регіоні. Президент України вживає заходів для запобігання ескалації конфлікту та збереження миру та стабільності в регіоні.

Важливо зазначити, що міжнародні зобов'язання не стають перешкодою для самооборони України. У відповідь на збройну агресію Росії Україна має право на самооборону згідно зі Статутом ООН.

Міжнародні зобов'язання України у сфері безпеки і оборони відіграють важливу роль у діяльності Президента в умовах воєнного стану. Президент зобов'язаний діяти в рамках міжнародного права та з урахуванням цих зобов'язань, використовуючи всі доступні засоби для захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Висновки до II розділу

У цьому розділі дипломної роботи досліджено правові основи та механізми реалізації повноважень Президента України в секторі безпеки і оборони. Зокрема, проаналізовано конституційні повноваження Президента України в цій сфері; законодавче забезпечення діяльності Президента України в секторі безпеки і оборони; механізми реалізації повноважень Президента України в цій сфері. На основі описаного можна зробити такі висновки:

- Президент України відіграє ключову роль у системі сектору безпеки і оборони держави.
- Його повноваження в цій сфері є широкими і різноплановими.
- Законодавча база, що регулює діяльність Президента України в секторі безпеки і оборони, є ґрунтовною та відповідає міжнародним стандартам.
- Існують чітко визначені механізми реалізації повноважень Президента України в цій сфері.

однак, важливо зазначити, що реалізація Президентом України своїх повноважень у секторі безпеки і оборони не є безпроблемною. Існують певні

виклики, які потребують вирішення. До них належать забезпечення демократичного цивільного контролю за діяльністю Президента України в цій сфері; удосконалення механізмів координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; підвищення ефективності використання ресурсів сектору безпеки і оборони. Вирішення цих викликів є важливим завданням, яке потребує спільних зусиль Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади.

Загалом, можна констатувати, що правові основи та механізми реалізації повноважень Президента України в секторі безпеки і оборони відповідають потребам забезпечення національної безпеки і оборони України.

РОЗДІЛ 3. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

3.1. Внутрішні та зовнішні виклики для сектора безпеки і оборони України

Вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року створило безпрецедентні виклики для сектора безпеки і оборони України. Ці виклики мають як внутрішній, так і зовнішній характер [31].

Внутрішні виклики. Знищення інфраструктури. Російські війська завдали значних руйнувань військовій та цивільній інфраструктурі України, включаючи аеропорти, мости, дороги, електростанції, житлові будинки та лікарні. Це ускладнює мобілізацію ресурсів та ведення бойових дій.

Втрати особового складу. Українська армія зазнала значних втрат особового складу під час боїв з російськими військами. Це потребує термінового поповнення особового складу та проведення навчань для нових бійців.

Внутрішньо переміщені особи. Війна призвела до мільйонів внутрішньо переміщених осіб в Україні. Це створює значне навантаження на соціальну інфраструктуру та бюджет країни.

Пропаганда та дезінформація. Росія веде активну пропагандистську кампанію, спрямовану на деморалізацію українського населення та розкол суспільства. Це потребує активних зусиль з боку української влади з протидії дезінформації та підвищення рівня інформаційної стійкості населення.

Кібербезпека. Росія активно використовує кібератаки проти України, атакуючи комп'ютерні мережі державних органів, підприємств та критичної інфраструктури. Це потребує значних зусиль з боку України для посилення кіберзахисту.

Зовнішні виклики. Агресія з боку Росії. Росія продовжує вести

широкомасштабну війну проти України, використовуючи значні військові ресурси. Це потребує від України постійних зусиль з оборони країни та стримування агресора.

Підтримка Росії з боку інших країн. Деякі країни, такі як Білорусь, надають Росії політичну, економічну та військову підтримку. Це ускладнює ведення війни для України та потребує від міжнародного співтовариства посилення санкцій проти Росії та її союзників.

Гуманітарна катастрофа. Війна в Україні призвела до гуманітарної катастрофи, мільйони людей потребують гуманітарної допомоги. Це потребує від міжнародного співтовариства значних зусиль з надання гуманітарної допомоги Україні.

Геополітичні наслідки. Війна в Україні має значні геополітичні наслідки, які можуть призвести до дестабілізації всього регіону. Це потребує від міжнародного співтовариства активних дипломатичних зусиль з врегулювання конфлікту та запобігання його ескалації.

Порівняємо виклики у сфері безпеки до [32] і після 24 лютого 2022 року[31] (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Порівняння внутрішніх та зовнішніх викликів для сектора безпеки і оборони України до і після повномасштабного вторгнення

Виклики	До повномасштабного вторгнення	Після повномасштабного вторгнення
Внутрішні виклики:	Недостатнє фінансування сектору безпеки і оборони; Застаріле озброєння та військова техніка; Низький рівень мотивації особового складу; Корупція в секторі безпеки і оборони; Недосконала система оборонного планування.	Знищення інфраструктури; Втрати особового складу; Внутрішньо переміщені особи; Пропаганда та дезінформація; Кібербезпека.
Зовнішні виклики:	Агресія з боку Росії на Донбасі; Загроза розширення агресії з боку Росії; Невизнання з боку Росії суверенітету та територіальної цілісності України; Пропагандистська діяльність Росії; Кібератаки з боку Росії.	Агресія з боку Росії на всій території України; Підтримка Росії з боку інших країн; Гуманітарна катастрофа; Геополітичні наслідки війни.

Ситуація є складною і динамічною. Виклики для сектору безпеки і оборони України постійно змінюються, потребуючи постійного аналізу та адаптації до нових умов. Також важливо зазначити, що Україна вже вжила низку заходів для подолання цих викликів. Зокрема, значно збільшено фінансування сектору безпеки і оборони, розпочато реформу армії, посилено міжнародне співробітництво. однак, для остаточної перемоги над агресором та подолання всіх викликів Україні потребуватиметься значна допомога та підтримка з боку міжнародного співтовариства.

Війна Росії [31] проти України створила серйозні виклики для сектору

безпеки і оборони України. однак, Україна демонструє високу стійкість та здатність протистояти агресору. Розвиток сектору безпеки і оборони України є пріоритетним завданням держави. Реалізація зазначених перспектив розвитку дозволить Україні ефективно протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам та забезпечити свою безпеку.

3.2. Роль Президента України у забезпеченні національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни

В умовах гібридної війни, яку веде Росія, роль Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та Гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України значно зростає.

основні напрямки діяльності Президента України у цій сфері.

1) Забезпечення військової оборони України. Президент України керує Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, видає накази про застосування Збройних Сил України та інших військових формувань, призначає на посади та звільняє з посад вищого командування Збройних Сил України. Він також вживає заходів щодо зміцнення обороноздатності держави, зокрема, щодо закупівлі озброєння та військової техніки, проведення навчань та тренувань військовослужбовців.

2) Згуртування українського суспільства. Президент України виступає з зверненнями до народу, проводить зустрічі з представниками різних верств населення, закликає до єднання та згуртованості в боротьбі з агресором. Вживає заходів щодо протидії інформаційним атакам з боку Росії та поширення дезінформації.

3) Міжнародна співпраця. Президент України веде активну дипломатичну діяльність, спрямовану на мобілізацію міжнародної

підтримки України. Він бере участь у міжнародних форумах та самітах, зустрічається з лідерами інших країн, шукає шляхи для посилення санкцій проти Росії та надання Україні військової та гуманітарної допомоги.

Важливо зазначити, що Президент України не може самостійно вирішити всі завдання з забезпечення національної безпеки і оборони держави. Для цього потрібна злагоджена робота всіх органів державної влади, а також активна участь українського суспільства. Проте, роль Президента України як лідера нації та Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України є ключовою у цій боротьбі. Саме від його рішучості, мудрості та лідерських якостей значною мірою залежить майбутнє України.

Кроки, які вжив Президент України для забезпечення національної безпеки і оборони держави після 22 лютого 2022 року:

- Введення воєнного стану. 24 лютого 2022 року Президент України ввів воєнний стан на всій території України. Це дозволило вжити необхідних заходів для оборони держави, зокрема, мобілізувати військовослужбовців, запровадити комендантську годину, обмежити виїзд чоловіків з країни [31].

- Запровадження санкцій проти Росії. Президент України ініціював запровадження жорстких санкцій проти Росії з боку України та її союзників. Ці санкції мають значний негативний вплив на російську економіку та обмежують можливості Росії для ведення війни.

- Звернення до міжнародної спільноти. Президент України неодноразово звертався до світових лідерів з проханням про допомогу Україні. Ці звернення призвели до надання Україні значної військової та гуманітарної допомоги з боку країн Заходу.

- Підвищення бойового духу українців. Президент України регулярно виступає з зверненнями до народу, в яких закликає українців до єднання та стійкості. Він також відвідує українських військових на

передовій та надихає їх на боротьбу з ворогом.

Діяльність Президента України Володимира Зеленського отримала високу оцінку як в Україні, так і за кордоном. Він вважається одним із найуспішніших військових лідерів сучасності.

однак, поряд із визначними успіхами, існують й певні виклики, пов'язані із діяльністю Президента України в умовах гібридної війни. Це необхідність балансування між військовими та політичними завданнями. Президент України повинен одночасно керувати військовими діями та вести переговори з Росією щодо припинення вогню. Це потребує високого рівня дипломатичної майстерності та вміння приймати складні рішення; забезпечення демократичного контролю над військовою сферою. В умовах війни зростає роль Президента України як головнокомандувача. однак, важливо не допустити зловживання владою та забезпечити демократичний контроль над військовою сферою; боротьба з корупцією. Корупція може послабити обороноздатність держави. Президент України повинен вживати рішучих заходів для боротьби з корупцією, особливо в умовах війни; підтримка єдності українського суспільства. Тривала війна може призвести до втоми населення та розколу суспільства. Президент України повинен вживати заходів для підтримки єдності українського суспільства [24].

Загалом, роль Президента України у забезпеченні національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни є винятковою. Від його рішень та дій залежить майбутнє держави. Президент України повинен демонструвати лідерські якості, рішучість, мудрість та здатність приймати складні рішення в умовах війни.

3.3. Реформування сектора безпеки і оборони України: роль Президента

Згідно зі Статтею 106 Конституції України, Президент є Верховним Головнокомандуючим Збройних Сил України. Це робить його центральною фігурою у питаннях оборони та безпеки країни.

Ключові повноваження Президента у цій сфері:

- Визначення стратегічних напрямків розвитку сектору безпеки і оборони. Президент формує та затверджує Стратегію національної безпеки України, а також інші стратегічні документи, що стосуються оборони та безпеки.

- Забезпечення формування та функціонування органів виконавчої влади у сфері оборони. Президент призначає на посади Міністра оборони України за поданням Прем'єр-міністра України, Голову Служби безпеки України, Головнокомандувача Збройних Сил України.

- Здійснення загального керівництва Збройними Силами України. Президент командує Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, що утворюються відповідно до законів України.

- Введення воєнного стану в Україні, оголошення часткової або повної мобілізації. Президент робить це за поданням Ради національної безпеки і оборони України та згодою Верховної Ради України.

- Запровадження надзвичайного стану в Україні. Президент робить це за поданням Ради національної безпеки і оборони України.

- Здійснення інших повноважень, визначених Конституцією та законами України.

Президент України завжди відігравав ключову роль у реформуванні сектору безпеки. Розглянемо дані у цій сфері до і після повномасштабного вторгнення (Таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

**Порівняння реформування сектора безпеки і оборони України до
та після 24 лютого 2022 року**

Період	Ключові характеристики	Роль Президента України
До 24 лютого 2022 року	<p>* Війна на Донбасі: З 2014 року Україна вела війну з Росією на Донбасі. Це призвело до значних втрат серед українських військових та цивільного населення, а також до значних фінансових витрат. * Недостатнє фінансування: Сектор безпеки і оборони України хронічно недофінансовувався. Це негативно впливало на боєздатність української армії та на стан озброєння та військової техніки. * Корупція: Корупція була серйозною проблемою в секторі безпеки і оборони України. Це підривало довіру до влади та перешкоджало ефективному проведенню реформ. * Порожні обіцянки: Попередні президенти України давали багато обіцянок щодо реформування сектора безпеки і оборони, але більшість з них не було виконано.</p>	<p>* Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України: Президент керував Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями. * Визначення стратегічних напрямків розвитку сектору безпеки і оборони: Президент формував та затверджував Стратегію національної безпеки України, а також інші стратегічні документи, що стосуються оборони та безпеки. * Призначення керівників силових відомств: Президент призначав на посади Міністра оборони України, Голову Служби безпеки України та Головнокомандувача Збройних Сил України.</p>

<p>Після 24 лютого 2022 року</p>	<p>* Повномасштабне вторгнення Росії: 24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Це призвело до ще більших втрат серед українських військових та цивільного населення, а також до значних руйнувань інфраструктури. * Згуртованість та стійкість: Український народ продемонстрував згуртованість та стійкість у боротьбі з російським агресором. * Збільшення військової допомоги: Україна отримала значну військову допомогу від країн Заходу. Це допомогло їй зупинити наступ російських військ та звільнити частину окупованих територій. * Прискорення реформ: Війна прискорила реформи в секторі безпеки і оборони України. Зокрема, було спрощено процедури закупівель озброєння та військової техніки, а також підвищено рівень прозорості та підзвітності в оборонній сфері.</p>	<p>* Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України: Президент продовжує керувати Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями. * Лідер антиросійського опору: Президент став лідером антиросійського опору та символом єднання українського народу. * Залучення міжнародної підтримки: Президент активно залучає міжнародну підтримку для України.</p>
---	---	---

Реформування сектора безпеки і оборони України є безперервним процесом. Війна 2022 року висунула нові виклики та створила нові можливості для реформування.

останнім часом Президент України вжив низку заходів, спрямованих на реформування сектору безпеки і оборони, це створення Стратегії національної безпеки України. Цей документ визначає пріоритетні напрямки розвитку сектору безпеки і оборони на період до 2025 року. Реформування Збройних Сил України. Воно включає в себе модернізацію озброєння та військової техніки, зміну системи управління Збройними Силами, а також підвищення

рівня підготовки особового складу. Реформування Служби безпеки України. Удосконалення контррозвідувальної діяльності, боротьбу з корупцією, а також реформування системи кадрового забезпечення. Боротьба з корупцією. Президент ініціював низку антикорупційних реформ, спрямованих на подолання корупції в секторі безпеки і оборони.

Реформування сектору безпеки і оборони України є складним і тривалим процесом. Важливо, щоб Президент України продовжував відігравати активну роль у цьому процесі, забезпечуючи його прозорість, підзвітність та ефективність.

3.4. Перспективи розвитку системи суб'єктів сектора безпеки і оборони України

Війна Росії проти України спричинила значні зміни в системі суб'єктів сектора безпеки і оборони (СБОД) України. Ці зміни мають як позитивний, так і негативний характер.

Позитивні зміни. Зростання єднання та стійкості українського народу. Війна згуртувала українців та мобілізувала їх на захист своєї країни. Це призвело до зростання довіри до Збройних Сил України (ЗСУ) та інших силових відомств.

Збільшення військової допомоги. Україна отримала значну військову допомогу від країн Заходу. Це допомогло їй зупинити наступ російських військ та звільнити частину окупованих територій.

Прискорення реформ. Війна прискорила реформи в СБОД України. Зокрема, було спрощено процедури закупівель озброєння та військової техніки, а також підвищено рівень прозорості та підзвітності в оборонній сфері.

Негативні зміни. Втрати серед військових та цивільного населення.

Війна призвела до значних втрат серед українських військових та цивільного населення. Це негативно впливає на боєздатність ЗСУ та на стан морального духу українців.

Руйнування інфраструктури. Війна призвела до значних руйнувань інфраструктури України. Це ускладнює функціонування СБОД та потребує значних коштів на відновлення.

Зростання загроз з боку Росії. Війна показала, що Росія є серйозною загрозою для безпеки України. Це потребує довгострокових зусиль з розвитку СБОД України.

Перспективи розвитку СБОД України. Зміцнення Збройних Сил України. ЗСУ мають бути оснащені сучасним озброєнням та військовою технікою, а також мати добре навчений особовий склад.

Реформування Служби безпеки України (СБУ). СБУ має бути зосереджена на контррозвідці та боротьбі з тероризмом.

Розвиток кібербезпеки. Україна має бути готова до кібератак з боку Росії.

Залучення громадянського суспільства до СБОД. Громадянське суспільство може відігравати важливу роль у контролі за діяльністю СБОД та у підвищенні її прозорості.

Інтеграція України в євроатлантичні структури. Інтеграція України в Європейський Союз та НАТО допоможе їй зміцнити свою обороноздатність та безпеку.

Важливо зазначити, що розвиток СБОД України є комплексним завданням, яке потребує значних зусиль та ресурсів. Українська влада має чітко визначити пріоритети розвитку СБОД та розробити план дій щодо їх реалізації. Українське суспільство також має бути залучене до цього процесу. Тільки спільними зусиллями можна створити ефективну систему СБОД, яка зможе захистити Україну від зовнішніх загроз.

Висновки до III розділу

У цьому розділі дипломної роботи досліджено роль Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони (СБОД) з акцентом на сучасні виклики та перспективи розвитку.

Президент України відіграє центральну роль у СБОД країни. Він є Верховним Головнокомандуючим Збройних Сил України, формує та затверджує Стратегію національної безпеки України, а також призначає на посади ключових фігур у СБОД.

Війна Росії проти України спричинила значні зміни в СБОД України. Ці зміни мають як позитивний, так і негативний характер.

До основних викликів, з якими стикається СБОД України, належать зростання загроз з боку Росії, недостатнє фінансування, корупція.

До основних перспектив розвитку СБОД України належать зміцнення Збройних Сил України: ЗСУ мають бути оснащені сучасним озброєнням та військовою технікою, а також мати добре навчений особовий склад; реформування Служби безпеки України (СБУ): СБУ має бути зосереджена на контррозвідці та боротьбі з тероризмом; розвиток кібербезпеки: Україна має бути готова до кібератак з боку Росії; залучення громадянського суспільства до СБОД: громадянське суспільство може відігравати важливу роль у контролі за діяльністю СБОД та у підвищенні її прозорості; інтеграція України в євроатлантичні структури: інтеграція України в Європейський Союз та НАТО допоможе їй зміцнити свою обороноздатність та безпеку.

Реформування СБОД України є комплексним завданням, яке потребує значних зусиль та ресурсів. Українська влада має чітко визначити пріоритети розвитку СБОД та розробити план дій щодо їх реалізації.

Крім вищезазначеного, у цьому розділі дипломної роботи також проаналізовано повноваження Президента України у сфері безпеки і оборони, охарактеризовано основні етапи реформування СБОД України, визначено ключові фактори, які впливають на розвиток СБОД України.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі досліджено роль і місце Президента України в системі суб'єктів сектору безпеки і оборони держави. Розкрито конституційні повноваження Президента в цій сфері, проаналізовано механізми їх реалізації та надано оцінку ефективності діяльності Президента з питань забезпечення національної безпеки і оборони України.

Президент України є центральним суб'єктом у системі сектору безпеки і оборони держави. Він відіграє ключову роль у визначенні стратегії національної безпеки, формуванні оборонної політики та забезпеченні її реалізації.

Конституція України наділяє Президента широкими повноваженнями у сфері безпеки і оборони. Він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань, керівників Служби безпеки України, Генерального прокурора та його заступників. Президент також має право вводити воєнний стан, оголошувати загальну або часткову мобілізацію, формувати резервні війська.

Президент України реалізує свої повноваження у сфері безпеки і оборони через систему органів виконавчої влади, до якої входять: Рада національної безпеки і оборони України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України та інші органи. Ефективність діяльності Президента України з питань забезпечення національної безпеки і оборони залежить від низки факторів, зокрема від його політичної волі, професійної компетентності, рівня підтримки з боку суспільства та політичних еліт.

З метою підвищення ефективності діяльності Президента України у сфері безпеки і оборони необхідно чітко окреслити повноваження Президента

та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони; удосконалити систему механізмів координації діяльності органів сектору безпеки і оборони; забезпечити прозорість та підзвітність діяльності Президента у цій сфері; підвищити рівень громадського контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони.

Важливою також є модернізація Збройних Сил України, підвищення їх боєздатності та оснащення сучасним озброєнням і військовою технікою. Необхідно продовжувати реформування сектору безпеки і оборони України, з метою його приведення у відповідність до європейських стандартів.

В умовах російської агресії роль Президента України у системі сектору безпеки і оборони значно зростає. Президент України продемонстрував рішучість у захисті суверенітету та територіальної цілісності України. Діяльність Президента України отримала високу оцінку з боку міжнародної спільноти.

Президент України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки і оборони держави. Його діяльність у цій сфері має суттєвий вплив на безпекову ситуацію в країні. Для того, щоб Президент України міг ефективно виконувати свої повноваження, необхідно створити сприятливі політичні, економічні та правові умови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-правова основа надання повноважень органам сектору безпеки та оборони на організацію кіберрозвідувальної діяльності. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2023. Т. 1, № 21. С. 7–14.
2. Антонов В. О. Збройні Сили України як головний інструмент забезпечення незалежності Української держави. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 205–211.
3. Антонов В. О. Український народ як визначальний суб'єкт системи забезпечення національної безпеки української держави. *Держава і право. Серія "Юридичні науки"*. 2015. Вип. 67. С. 86–96.
4. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус президента України. *Держава та регіони. Право*. 2007. № 4. С. 40–42.
5. Блистів Т. І. Нормативно-правове забезпечення в Україні питання утримання та поводження з військовополоненими та інтернованими особами в особливий період. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 117–123.
6. Власюк О. С. Економічні чинники розбудови європейського безпекового простору в умовах воєнної агресії проти України. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 2 (35). С. 5–14.
7. Гібридна війна – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гібридна_війна (дата звернення: 25.04.2024).
8. Гурковський В., Козак І., Дмитрук С. Технологічні та комунікаційні виклики взаємодії СБУ та ЗСУ під час збройної агресії: пошук інноваційних рішень. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2023. №

8(38). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-112-121](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-112-121) (дата звернення: 25.04.2024).

9. Інститут глави держави. *Studies*. URL: <https://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava/1519-58-510-nstitut-glavi-derzhavi.html> (дата звернення: 25.04.2024).

10. Ковальчук Д. О. Правове регулювання видатків бюджету на сектор безпеки і оборони в умовах воєнного стану. *«Закарпатські правові читання. сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти»*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-72> (дата звернення: 25.04.2024).

11. Козюбра М. І. Правознавство, наука, методологія: еволюція підходів до їхніх взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Т. 1. С. 3–8.

12. Колюх В. Перший академічний підручник із правової політології в Україні (рецензія на підручник за редакцією Ірини Кресіної “Правова політологія. Академічний курс”). *Право України*. 2021. № 2021. С. 186. URL: <https://doi.org/10.33498/loou-2021-02-186> (дата звернення: 25.04.2024).

13. Конституція України : (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ : Ліра, 2016. 96 с.

14. Конституційне право України. *403 Forbidden*. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil9.html (дата звернення: 25.04.2024).

15. Коровайченко Н. Антикризова зовнішньоторговельна політика України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: економічні науки*. 2016. № 5 (88). С. 16–26.

16. Курас А. І. Безпекова політика України: зовнішньополітичний аспект. *Політологічний вісник*. 2014. Вип. 76. С. 391–397.
17. Ліпкан В. А. Стан адміністративно-правового регулювання у сфері національної безпеки. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 96–101.
18. Маслова Я. І. Президент України як суб'єкт публічної адміністрації. *Знання європейського права*. 2021. № 2. С. 75–79. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.209> (дата звернення: 25.04.2024).
19. Національна безпека України – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_безпека_України (дата звернення: 25.04.2024).
20. Нашинець-Наумова А. Теоретичні аспекти функціонування системи інформаційної безпеки корпорацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 3 (231). С. 42–46.
21. Павленко В. С., Каглинський О. Є. Удосконалення організаційно-правових засад діяльності СБУ: аналітичне дослідження законопроектів. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 14–20. URL: <https://doi.org/10.32782/ep.2021.3> (дата звернення: 25.04.2024).
22. Підберезних І. Є. Сектор безпеки Литви як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Т. 42, № 1. С. 91–96. URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1\(42\).999](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1(42).999) (дата звернення: 25.04.2024).
23. Президент України – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Президент_України (дата звернення: 25.04.2024).
24. Президент України: статус та повноваження | Think brave. *Think*

brave | *Останні новини бізнесу України.* URL: https://biz.ligazakon.net/news/185710_prezident-ukrani-status-ta-povnovazheniya (дата звернення: 25.04.2024).

25. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

26. Про Збройні Сили України. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

27. Про національну безпеку України. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

28. Про Раду національної безпеки і оборони України. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

29. Про центральні органи виконавчої влади. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

30. Рабінович П. Порівняльне правознавство: формування теоретичних засад. *Право України.* 2017. № 3. С. 197–199.

31. Російське вторгнення в Україну (з 2022) – Вікіпедія. *Вікіпедія.* URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_\(з_2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(з_2022)) (дата звернення: 25.04.2024).

32. Російсько-українська війна (з 2014) – Вікіпедія. *Вікіпедія.* URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/Російсько-українська_війна_\(з_2014\)#:~:text](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російсько-українська_війна_(з_2014)#:~:text) (дата звернення: 25.04.2024).

33. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: економічні науки*. 2014. Вип. 27. С. 55–62.

34. Сили безпеки й оборони України – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сили_безпеки_й_оборони_України#:~:text (дата звернення: 25.04.2024).

35. Ситник Г. П. Вплив глобалізації на воєнну сферу та принципові особливості сучасних воєнних конфліктів. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 1/2 (9/10). С. 99–115.

36. Ситник Г. П., Запорожець Т. В. Визначальні чинники реалізації принципу поділу влади в сучасних умовах. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2024. № 5. С. 144–150. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.5.144> (дата звернення: 25.04.2024).

37. Сліпенюк В. В., Клименко А. С. Удосконалення кадрового забезпечення сбу в контексті реалізації політики національної безпеки України. *Efficiency of public administration*. 2023. № 74/75. С. 75–80. URL: <https://doi.org/10.36930/507413> (дата звернення: 25.04.2024).

38. Тимошенко Р. І., Лобко М. М. Сектор безпеки і оборони України: розвиток стратегічного планування. *Наука і оборона*. 2020. № 4. С. 3–10. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2016-0-4-3-10> (дата звернення: 25.04.2024).

39. Фасетна система класифікації інформаційних загроз визначеній цільовій аудиторії в кібернетичному просторі / Ю. Г. Даник та ін. *Озброєння та військова техніка*. 2016. Т. 11, № 3. С. 46–51. URL:

[https://doi.org/10.34169/2414-0651.2016.3\(11\).46-51](https://doi.org/10.34169/2414-0651.2016.3(11).46-51) (дата звернення: 25.04.2024).

40. Oleh C. Economics and political science: interdisciplinary connections. *Scientific herald of kherson state university: economics sciences*. 2019. Vol. 33. P. 59–62. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-33-10> (date of access: 25.04.2024).